

Det engelske Agerbrug.

Af James Caird.

(Ved P. Jessen).

J Lighed med hvad der har fundet Sted her fra Landet, har det engelske Landbrugsselskab sendt en omfattende Beretning om de forskjellige Grene af det engelske Agerbrug til den landøkonomiske Kongres, der iaar er bleven afholdt i Paris. Som en Del af denne Beretning foreligger en Afhandling af den bekjendte Statistiker og Statsøkonom James Caird angaaende de engelske Landbrugsforhold i Almindelighed, der, idet den helt igjennem hviler paa en af Alle anerkjendt dybtgaaende Indsigt i og Forstaaelse af sin Gjenstand, kaster et klart Lys over Agerbrugets Udvikling i England i de senere Aar samt dets nuværende Standpunkt og Vilkaar. Og da en saadan Redegjørelse for det Lands Jordbrug, der hidtil har staaet og endnu i mange Retninger staaer som et Mønster for vort eget, ikke alene vil kunne være af Interesse for danske Læsere, men ogsaa vil kunne afgive mangt et brugbart Bink, skulde vi i det Følgende gjengive James Cairds Afhandling i Overfættelse.

I.

Produktionen af Fødemidler og Tilførselen fra Udlandet.

Det hører til enhver Regerings vigtigste Pligter at sørge for, at Befolkningen frit og uhindret kan forsyne sig med Føde og Klæder, Livets første Fornødenheder. Men ligesom

disse sidste i den ene eller den anden Form ere Jordens aarlige Produkter, betingede i deres Fylde af den Kapital, det Snille og Arbejde, som anvendes paa at frembringe dem, saa vil ogsaa et Lands Velvære for en stor Del bero paa Agerbrugets Tilstand og Vilkaar. Det engelske Agerbrug har saaledes naaet en høj Grad af Produktivitet. Men skjøndt den bedste Del af Landet alt længe har været taget i Brug, og skjøndt der endnu er megen Jord af simplere Bestaffenhed, som gjør Forbedringer mulige, saa er det dog blevet nødvendigt for os og ligger i vor Interesse som Nation at se os om efter en yderligere Forsyning fra de større og rigere Egne i andre Lande, som Frihandelens Principer til deres og vor Fordel have bragt indenfor vor Rækkeevne.

Den progressive Forøgelse af Tilførselen fra Udlandet i de sidste tyve Aar er ogsaa forbausende, idet Værdien af tilførte Fødemidler er stegen fra at være 35 Millioner Pund Sterling i 1857 til 110 Millioner Pund i 1876. Af denne Tilvæxt falder forholdsvis den største Del paa dyriske Produkter: levende Dyr, frisk og saltet Kjød, Fisk, Fjerkræ, Æg, Smør og Ost, hvoraf Tilførselen i den nævnte Periode har tiltaget i Værdi fra 7 til 36 Mill. P. Sterling. Af melholdige Sædarter med Undtagelse af Hvede er over Halvdelen anvendt til Ælbrugning og Spiritusfabrikation.

Tilførselen af dyriske Produkter var i de første 14 Aar efter Kornlovenes Ophævelse forholdsvis lille som Følge af, at Forskjellen i Priserne her og i Udlandet var saa ringe, at den ikke kunde opmuntre til større Exportforetagender i andre Lande. Men efter at Kjødpriserne efterhaanden ere stegne i 5 Aar alene fra 5 til 7 à 9 Pence, ja endog til 1 Shilling pr. Pund, er der fremtraadt en almindelig Bestræbelse efter og store Kapitaler ere anvendte for at tilfredsstille den stigende Efterspørgsel. Man indsaa snart, at en saa kostbar Artikel som Kjød, der Pund for Pund er mange Gange dyrere end Korn, ogsaa var istand til at bære Transportomkostningerne for langt større Afstand end det sidste. Man

ventede derfor ogsaa snart at se saltet Kjød af enhver Art paa vort Marked, og det kom; kun det friske Kjød, med Undtagelse af levende Dyr, turde man af Hensyn til dets Uholdbarhed ikke gjøre sig noget Haab om at faa i større Kvantiteter. Imidlertid klæber der meget væsentlige Ulemper ved Tilførselen af levende Dyr; ikke alene er den forbunden med mange Vanskeligheder, naar Afstandene ere store, men der fremstod ogsaa en alvorlig Fare for, at Dyr, der tilførtes fra nærliggende europæiske Havne, kunde indslæbe ondartede smitsomme Sygdomme. Ved at tilføre Kjødet i fristlagtet Tilstand kunde disse Ulemper fjernes, og den Plan, som et amerikansk Selskab i den seneste Tid har sat i Værk med dette Maal for Øje, er bleven fulgt med Held i stor Maalestok. De Dampskibe, som benyttes hertil, ere blevne udrustede med Kamre, hvori Kjødet holdes frisk under hele Rejsen ved Hjælp af kolde Luftstrømme, og i Løbet af sidste Vinter og Foraar ere saaledes store Ladninger førte over, og de fleste af dem ere landsatte i god Tilstand. Hvis dette Foretagende i det Hele skulde lykkes, ville derved Amerikas udstrakte Prærier kunne supplere vore egne Græsgange som nye Kilder til Landets Forsyning med Kjød. Dette vilde selvfølgelig blive til stor Fordel for Forbrugerne af Kjød her i Landet, dog rimeligvis kun derved, at denne Export mere vil forhindre en hyderligere Stigen af Kjødpriserne end fremkalde en Dalen. Imidlertid ere Amerikanerne langt større Forbrugere af Kjød end Englænderne, og naar bedre Tider vende tilbage, vil Hjemmeforbruget derfor tiltage, medens Exporten vil formindstes sanctidig med, at det engelske Marked kun tager imod de bedste Kvaliteter. Under alle Omstændigheder vil den engelske Kjødproducent derfor, som Følge af Omkostninger og Risiko ved Transporten, altid kunne opnaa at have mindst 1 Penny (c. 7,5 Ore) pr. Pund mere end sin amerikanske Konkurrent, hvilket er det samme som 4 Pund Sterling mere for en middelsgod Stud. Og Ingen kan berøve ham dette naturlige Fortrin, men dermed maa han ogsaa være fornøjet.

I 1868 undersøgte jeg, i hvilket Forhold vor egen Produktion og Importen fra Udlandet stod til hinanden ved Landets Forsyning med de vigtigste Fødemidler, og jeg fandt, at Importen beløb sig til en Femtedel af hele Forbruget. Men i de sidste ti Aar er Tilførselen af Kjød mere end fordoblet, af Smør og Ost er den stegen med en Trediedel, af Hvede med mere end en Trediedel og af de andre Sædarter er den fordoblet. I det Hele indføre vi nu over en Fjerdedel af vort samtlige Forbrug af Landbrugsprodukter.

Det er imidlertid af stor Interesse, saavel for vor egen som for Udlandets Producent, at faa det nævnte Forhold nøjere angivet for de to Hovedartikler, Brødkorn og Kjød. I denne Henseende kan det oplyses, at der i de sidste ti Aar er foregaaet en gradvis Aftagen her i Landet af det med Hvede dyrkede Areal, medens Tilførselen er stegen i forholdsvis højere Grad, og Forholdet er nu saaledes, at vi hente vort Brødkorn halvt fra vore egne Marker og halvt fra Udlandets. Hvad angaaer Kjød og øvrige dyrkede Produkter, da indførtes der for ti Aar siden en Tiendedel af hele Forbruget, medens der nu næsten indføres en Fjerdedel heraf.

Heraf sees, at vi nu ikke alene maa hente udenfra Halvdelen af det Brødkorn og næsten Fjerdedelen af det Kjød og de Mejeriprodukter, som vi forbruge, men at vi tillige ville være afhængige af Udlandet for næsten enhver yderligere Tiltagen i Forbruget, som en Forøgelse af Befolkningen maatte foranledige. I de sidste ti Aar ere de til Korndyrkning benyttede Arealer ikke tiltagne, derimod ere Græssgangene og Arealerne med Bladfrugt tiltagne i ringe Grad, begrundet i Arbejdslønnens Stigen og den tiltagende Efterspørgsel paa Mejeriprodukter og Kjød. I Det synes derfor, naar man undtager de bedre Jorder, som endnu kunne gjøres mere produktive ved Dræning, at vi have nærmet os et Punkt i den landøkonomiske Produktion, udover hvilket der kan findes en fordelagtigere Anvendelse af Kapitalen paa anden Maade her

i Landet end ved yderligere Forsøg paa at forcere Driften af de magrere Jorder. Det vil vel være billigt for os som Nation at tage det Overflud, som kan sendes os fra Amerikas og Sydrusslands frugtbare Egne, hvis jomfruelige Jord endnu ikke er udtømt, eller fra det mere gammeldags Agerbrug i Indien, et Land, der ved en fornuftigere Anvendelse af dets billige og rigelige Arbejdskraft og ved en Udvidelse og bedre Benyttelse af dets Transportmidler synes bestemt til at blive en af de vigtigste Kilder for vor fremtidige Forsyning med Korn.

Størrelsen af Transportomkostningerne beroer for en stor Del paa Afstandene, og da Hovedtilførselen af Hvede skeer fra saa fjerntliggende Egne som Kalifornien, det sorte Hav og Indien, ere Udgifterne ved Transporten af et Kvantum, der svarer til, hvad der groer paa en Acre i England, sjelden under, ofte over 40 Shilling. Hø og Halm ere saa voluminøse, at disse Stoffer alene kun kunne bære Transporten fra nærliggende Fastlandshavne. Udgifterne ved Tilførselen af Kjød fra Amerika ville paa Grund af den kostbare Konserveringsmaade beløbe sig til 40 Shillings for det Kvantum, der kan produceres paa en Acre Land. I Forhold til de af Udlandets Jordbrugere, som søge vort Marked, kan den engelske Landmand som Følge af, at han ligger saa nær ved dette, saaledes glæde sig ved en naturlig Protektion, som yder ham en Fordel, der er lig med Gjennemsnittet af den nuværende Forpagtningsafgift, og hvorved han erholder en ret rimelig Erstatning for de højere Skatter og Lønninger, som han maa betale i Sammenligning med hans Konkurrenter i andre Lande.

Vor Hjemmeproduktion kan nu i sit fulde Omfang blive meget nøjagtig kalkuleret ved de aarlige statistiske Indberetninger. Indsamlingen heraf begyndte 1847 i Irland i Anledning af Hungerensnøden, og den er her bleven fortsat siden den Tid. Materialet, der indsamles af Politikonstablerne, en halvmilitær Institution, som er udstationeret i alle Dele af Landet, bliver bearbejdet og ordnet af Generalregistratoren

og aarlig trykt. — I Storbritanien havde man dog endnu i tyve Aar derefter ingen saadan fuldstændig Statistik. Men endelig lykkedes det mig omfider at opnaa en Resolution fra Underhuset til Fordel for en Indsamling af statistisk Materiale, som blev iværksat 1867 og udførtes af Oppebørselsbetjentene, medens det statistiske Departement i Handelskollegiet (Board of Trade) besørge de Ordningen og Offentliggjørelsen. De Erfaringer, som ere samlede ved en tiaarig Gjentagelse af disse forskjelligartede Undersøgelser, have efterhaanden givet de vedkommende Embedsmænd et saa udstrakt Lokalkjendskab, at der ikke længere kan være nogen Tvivl om Nøjagtigheden af deres Indberetninger. En minutios Punktlighed er dog hverken ventet eller forlangt, men de Aar for Aar foretagne Sammenligninger vise, at Indberetningerne besidde en Nøjagtighed, som er tilstrækkelig for enhver praktisk Benyttelse af dem.

Det fremgaaer af disse Indberetninger, at der, med Undtagelse af Aaret 1867, da der som Følge af Overbømmelserne i det foregaaende Efteraar blev faaet en mindre Mængde Hvede, ikke i de sidste 10 Aar er foregaaet nogen større Forandring i det til Korn dyrkning benyttede Areal i Storbritanien. Hvedearealet er aftaget lidt i England og betydelig i Irland, men denne Formindstelse er fuldt opvejet ved en tilsvarende Forøgelse af Bygarealet. Havren dyrkes stadig i samme Udstrækning, og hele det pløjede Areal er kun ubetydelig forandret. I den samme Periode have de permanente Græssange tiltaget med 8 pr. Ct., hvilket uden Tvivl skyldes den stigende Arbejdsløn og den ligeledes stigende Pris paa Husdyr og deres Produkter. Disse 8 pr. Ct., der udgjøre omtrent 1 Million Acres Land, have som nævnt ikke formindsket Kornarealet og maa derfor repræsentere den Opdyrkning af Jord, som har fundet Sted i de sidste 10 Aar, og da der samtidig er inddraget betydelige Landstrækninger til Byernes Udvidelse og Anlæggelsen af nye Jernveje, har den landøkonomiske Foretagksomhed saaledes gjort en meget betydelig Erobring.

Det sædvanlige Areal med Bladfrugt er omtrent uforandret i de forløbne 10 Aar, kun viser Kartoffelavlens nogen Af- tagen. Derimod er Runkelroedyrkingen udvidet med 100,000 Acres Land siden 1867. Denne Rodfrugt passer særlig godt for den dybe Jord og det tørre og varme Klima i den sydlige og sydøstlige Del af Landet, og dens Holdbarhed, som gjør, at den kan gjemmes indtil næste Sommer, er en særlig Anbefaling for den hos Kvægholderne. En Tilvæxt af 40 pr. Ct. af Runkelroearialet i saa kort en Tid som 10 Aar er et talende Bevis for, at man omsider har begyndt at erkjende denne Plantes store Betydning, og der er al Sandsynlighed for, at dens Dyrkning vil brede sig endnu mere. — Antallet af Kvæg og Faar i Storbritanien er steget noget i de sidste 10 Aar.

I Irland er der foregaaet større Forandringer i Jordens Benyttelse end i Storbritanien. Korn dyrkingen er saaledes aftagen med 12 pr. Ct. i de sidste 10 Aar; Hvedearealet er faldet til mindre end det Halve; Byggets er forøget med 28 pr. Ct. og Havrens er formindsket med 10 pr. Ct.; Kartoffelarealet er faldet med 12 pr. Ct., medens Turnipsens har tiltaget lidt. I det Hele er Korn dyrkingen indskrænket med 267,000 Acres Land, medens de permanente Græssange ere forøgede med 203,000 Acres. Den nævnte Reduktion af Hvededyrkingen, for hvilken Klimaet i Irland er for fugtigt, og den betydelige Aftagen af den fristende, men usikre Kartoffelavl, som Landet hidtil kun har bygget alt for meget paa, ere sjensynlige Udtryk saavel for Farmerens rigtige Indsigt som Landbrugets heldige Fremgang. I den samme Periode er Faarenes Antal formindsket, hvilket dog er blevet mere end opvejet ved en Forøgelse i Kvægbestanden. Den Kapital, som anvendes til Dræningsforetagender og andre Grundforbedringer af Jorden saa vel som til Opførelse af Aalsbygninger og Arbejderboliger, har Aar for Aar tiltaget stærkt, og det irske Agerbrug har nu, væsentlig begrundet i de høje Kvægpriser og den stigende Efterspørgsel efter magert Kvæg

til Fodning i Skotland og England, naaet et Standpunkt med Hensyn til almindelig Fremgang og Velvære, som hidtil har været ukjendt i denne Del af Landet.

I Aaret 1877 blev Storbritaniens og Irlands Jord benyttet som følger:

til Hvede	3,321,000 Acres	til Hør	130,000 Acres
„ Bng	2,652,000 „	„ Humle	70,000 „
„ Havre	4,239,000 „	„ Draf	633,000 „
„ Kartofler	1,393,000 „	„ Græs	6,441,000 „
„ Rodfrugt og Grøn-		vedvarende Græs=	
værter	3,566,000 „	„ gang	24,000,000 „
		„ Skov og	
		Plantng.	2,511,000 „

I Arealen for vedvarende Græs ere Bjerggræssgangene og Heber etc. ikke medregnede.

Af Husdyr holdtes i 1877:

Heste	2,834,000	Faar	32,157,000
Hornkvæg	9,693,000	Svin	3,964,000

Med Hjælp af de landøkonomiske Indberetninger og Indførselsstatistikken har jeg udarbejdet hosstaaende Table, som viser Forholdet mellem den aarlige Hjemmeproduktion og Tilførselen fra Udlandet samt tillige angiver Værdien af samtlige de Landbrugsprodukter, der aarlig konsumeres af Befolkningen og Husdyrstanden her i Landet. Græs, Grønvrætter med Undtagelse af Kartofler, Halm benyttet paa Gaarden samt Værdiforsøgelsen af Heste er ikke medregnet heri.

Som det vil sees, har vor egen Produktion en dobbelt saa stor Værdi som Tilførselen fra Udlandet, men forøvrigt deltage begge hver for sig i omtrent samme Forhold i Forshningen med henholdsvis vegetabiliske og dyriske Produkter, hvilket vil fremgaa af følgende Sammenstilling:

	Engl. Produktion.	Tilførsel.
Værdien af Korn og vegetabiliske Produkter . . .	£ 125,737,000	£ 52,537,000.
Værdien af dyriske Produkter	„ 135,000,000	„ 58,170,000.

Englands aarlige Forbrug af Landbrugsprodukter.

	Englands Produktion.	Udsærl fra Udlandet.	Total Forbrug.	Værdi af eng. Produktion.	Værdien af Udsærlfen.	Værdi af Total= forbruget.
	Eng. Centnervegt.	Eng. Centnervegt.	Eng. Centnervegt.	Eng. Sterl.	Eng. Sterl.	Eng. Sterl.
Bøvede	55,000,000	55,000,000	110,000,000	32,187,500	32,187,500	64,375,000
Bjerg	44,000,000	11,000,000	55,000,000	19,800,000	4,950,000	24,750,000
Græs	64,000,000	12,000,000	76,000,000	28,800,000	5,400,000	34,200,000
Bønner og Bøtter	14,000,000	5,000,000	19,000,000	6,300,000	2,250,000	8,550,000
Maïs	—	20,000,000	20,000,000	—	7,000,000	7,000,000
Salt Korn						
Kartoffer	177,000,000	103,000,000	280,000,000	87,087,000	51,737,500	138,824,500
Kjød og Fætt, levende og slagtet	111,000,000	5,000,000	116,000,000	16,650,000	750,000	17,400,000
Øst og Smør	24,500,000	6,300,000	30,800,000	87,000,000	22,050,000	109,050,000
Uls	3,000,000	3,100,000	6,100,000	13,500,000	14,000,000	27,500,000
Øst	1,214,000	3,160,000	4,374,000	8,500,000	22,120,000	30,620,000
Øst	—	—	—	26,000,000	—	26,000,000
Øst til Øst	80,000,000	—	80,000,000	16,000,000	—	16,000,000
Øst til Øst	40,000,000	—	40,000,000	6,000,000	—	6,000,000
Salt						
	436,714,000	120,560,000	557,274,000	260,737,000	110,707,500	371,444,500

Tilførselen af Majs, der i 1876 udgjorde 40,000,000 Cwt., var helt exceptionel og er derfor ikke medregnet til sit fulde Beløb i foregaaende Tabel.

II.

De senere Aars Forandringer og Forbedringer i Landbruget.

Førend jeg gaaer over til en mere detailleret Omtale af de ledende Principer i vort Agerbrug, vil det maaske ikke være unyttigt i Korthed at berøre de i de senere Aar indførte Forbedringer og de Forandringer i den almindelige Praxis, som Videnskab og Kunst, Konkurrence og Arbejdsforhold have ledet Landmanden ind paa. Med faa Undtagelser vil man imidlertid finde, at disse Forbedringer og Ændringer mere skyldes en almen Udbredelse af Kjendskab til god Theori og Praxis end nogen egentlig betydelig Udvikling af disse sidste.

Et af de mest fremtrædende Tegn paa Fremgang i de sidste 20 Aar er den almindelige Udbredelse af Slaa- og Mejemaskiner, af hvilke en enkelt kan udrette ti Mandes Arbejde. Derved er det menneskelige Arbejde blevet mangfoldig forøget netop i den mest kritiske Tid, Høsten, naar hele Afgrøden modnes i Løbet af en fjorten Dage og derfor maa hjerpes hurtigt mulig og med det mindste Tab af Tid. Det vilde være særdeles vanskeligt at beregne den umaadelige Besparelse, som Indførelsen af disse overordentlig vigtige Redskaber har medført ved Høets og Sædens Bjergring.

Næst derefter er Damppløven det Redskab, som paa svære Jorder og store Marker, samt hvor Kulprisen er moderat og Vandet lettillgængeligt, baade er det mest økonomiske og fremmende for Arbejdet. En Damppløj, der kan pløje 10 Acres om Dagen, udretter 10 Mandes og 20 Hestes Arbejde og vil tilmed udføre dette bedre og uden den skadelige Sammentrampning af den bløde Jord. Men det har hidtil været

et kostbart Redskab, som har ligget udenfor den mindre Landmands Rækkevne, undtagen hvor det kan lejes som Extra-hjælp, og det kan ikke arbejde fordelagtig paa smaa Marker. Arbejdsbesparelsen er stor under passende Forhold, men Redskabet er ikke saa ligefrem anvendeligt, og heller ikke betaler det sig saa sikkert og hurtig som Høstemaskinerne. — Paa lette og store Jorder har man fundet, at Dobbeltploven, idet den balancerer med meget mindre Friktion end Ploven med enkelt Muldsjæl, kan gjøre det samme Arbejde med 1 Mand og 3 Heste som to Enkeltpløve med 2 Mand og 4 Heste. Dette svarer til en Besparelse af 100 pr. Ct. i Haand- og 25 pr. Ct. i Hestekraft, og den dobbelte Plov vil derfor blive mere almindelig anvendt paa lettere Jord, isald der skulde indtræde større Vanskeligheder ved at tilvejebringe Arbejds-kraft. — Dampkraft er alt længe bleven anvendt til Tærstning, Hakkelsestøring samt Grutning og Rensning af Korn og Oliefager til Heste og Kvæg.

Næst efter de omtalte Besparelser i Arbejds-kraft maa nævnes den Forøgelse i Produktionen, som fremkommer ved, at der tages to Kornafgrøder efter hinanden, hvilket lader sig gjøre, hvor Jorden er ren, er i høj Kultur og kan taale den nødvendige Gjødning, samt hvor Farmeren har Lov til at følge en rationel Drift. Det fireaarige Sædskifte med afvejlende Halm- og Bladfrugt — Hvede, Turnips, Byg, Kløver — havde to store Fordele, først ved at der veksledes med Korn og en berigende og rensende Afgrøde og dernæst ved, at Arbejdet fordeltes ligelig hele Aaret rundt. Men Brugen af Guano, Chilisalpeter og andre ammoniaklske og fosforfyreholdige Gjødninger har nu stillet Landmanden forholdsviis frit overfor dette Vexelbrug. Efter som Salpeterlagene ansees for at være uudtømmelige endnu i lang Tid, kan det antages med temmelig Sikkerhed, at Salpeteret vedblivende vil kunne faaes for moderat Pris. Og det vil da kunne blive et Hjælpemiddel af overordentlig Betydning for os, hvis en eller anden uforudset Begivenhed skulde affære

os vor Hovedtilførsel af Hvede, t. Ex. fra Rusland. Thi hvis da blot Tyvendebelen af vort Kornareal bragtes til at give en Hvedeafgrøde mere end nu, vilde Tabet i Tilførselen med eet være udfyldt, og det uden at der derved udøvedes nogen særlig Tvang paa vort Driftssystem. Og hvis hele Europa blev lukket for os, skulde vi hurtig være istand til at møde det forøgede Krav til vor Hjemmeproduktion ved at tage en Kornafgrøde mere paa Tiendebelen af vort Agerland, og Efterspørgselen efter Chilisalpeter vilde ikke derved forøges forholdsvis mere, end som alt har været Tilfældet under de senere Aars tiltagende Forbrug, der dog er bleven tilfredsstillt. Det er unødvendigt at undersøge, i hvilken Stilling vort Land vilde komme, hvis en endnu større Ulykke skulde ramme os, thi det er ikke tænkeligt, at Kornproducenterne i noget som helst Land vilde ønske at se deres bedste Marked i Verden lukket for dem. Men det vil indsees, at idet vi saaledes have det i vor Magt at kunne tage en dobbelt Hvedeafgrøde, holde vi derved en latent Hjælpekilde i Reserve, der maa kunne fjerne enhver Frygt for, at vi i Tilfælde af Krig skulde kunne blive tvungne til at overgive os ved Udsultning — og her er endnu ikke paaregnet den umaadelige kornproducerende Evne, som ligger gjemt i vore Græsgange, rede til at tages i Brug, naar det behøves.

Men heri ligger tillige en Magt, som vil knække enhver betydelig vedvarende Stigen af Hvedepriserne. En Formindstelse af Hvedearealet er en naturlig Følge af lave Priser, naar den da ikke ligefrem skyldes en uheldig Saatid, og paa den anden Side vil en Udvidelse af Hvededyrkingen hurtig følge paa høje Priser. Hvis Prisen stiger fast og med Tegn til Varighed, ville Andetaarsafgrøderne tiltage og ville vedblive hermed, indtil den forøgede Produktion har standset de opadgaaende Priser. Paa mange Border kan man med større Fordel tage Vng efter Vng end Hvede efter Hvede, og hvor der er Grund til at antage, at Hveden vil mislykkes i andet

År, vil man med temmelig stor Sandsynlighed kunne vente, at Bygget vil gro.

Chilispeter og andre ammoniakke samt tillige de fosforsyreholdige Gjødningsstoffer love at blive en mere varig Hjælpelilde for vort Agerbrug end Perugano, der vel indeholder de samme Forbindelser, men som synes snart at skulle ophøre. Efteraarsbearbejdningen, støttet ved det Herredomme over Tiden, som Dampen giver Landmanden, tilligemed Overgjødning om Foraaret med Salpeter og Fosfat have gjort en uafbrudt Korn dyrkning mulig og fordelagtig uden Skade for Jorden, naar som helst Jordsmon og Omstændigheder have gjort en saadan Fremgangsmaade nødvendig. Den gamle Praxis, som var baseret alene paa den Gjødning, der produceredes paa Gaarden, medens Kornet og Kjødet folgtes, svarer nu ikke længere Regning. Handelen og den merkantile Foretagelse have tilvejebragt andre Midler, hvorved Frugtbarheden kan vedligeholdes paa en billigere og bekvemmere Maade. Et Centner Chilispeter vil give os en sikrere Afgrøde end 50 Centner Staldgjødning og kan tillige transporteres og spredes med $\frac{1}{50}$ af Arbejdet. Denne Kjendsgjerning har allerede foreligget i over 30 År ved Mr. Lawes's Forsøg, men nu først begynder den at blive almindelig anerkjendt.

Det engelske Agerbrug skylder Mr. Lawes mere end nogen anden nulevende Mand. I 33 År har han paa egen Bekostning udført en Række Forsøg paa sit Gods i Hertfordshire, af hvilke Resultaterne aarlig ere blevne bekjendtgjorte, ligesom Gaarden og hele Driften i alle dens Detailler har været stillet aaben for Publikums Undersøgelse og Kritik. Iblandt andre værdifulde Forsøgsresultater er der fremkommet et meget nyttigt, som har viist, at den mørke, stærkt lugtende Substant, som vi kalde Gjødning, skylder hele sin gjødende Evne til den ringe Mængde uorganiske Salte og organiske Kvælstofforbindelser, som den indeholder, medens den voluminøse Masse for Resten kun gjør Gavn i Jorden ved at lette

Gjæringen samt Optagelsen og Tilbageholdelsen af Fugtigheden. Begyndende sine Forsøg med Hvededyrkning i 1844, samlede han i 8 Aar hele sin Opmærksomhed herpaa; Forsøgsmarken blev delt i 22 Rodder, af hvilke de to aldrig have faaet Gødning, medens de øvrige 20 bleve gjødede med særlig udvalgte Stoffer. I 1852 begyndte han en lignende Forsøgsrække med Byg og i 1869 en i mindre Omfang med Havre. Forsøg med Bælgfrugter bleve ligeledes anstillede i en Række af Aar, men da det viste sig, at denne Planteart altid hjemfaldt til Sygdomme, naar den dyrkedes for hyppig paa samme Jord, og at ingen som helst Gødning kunde bøde herpaa, bleve Forsøgene opgivne. Med Hensyn til Rødkløver fandt han, at saasuart Jorden blev kløvertræt, kunde man ikke ved nogen Slags Gødning sikre sig en Afgrøde, og vedvarende Dyrkning af Rødkløver paa samme Jord er derfor umulig. Forsøg bleve ligeledes anstillede i Aarrækker med de forskjellige Slags Rødfrugter samt Sukkerroer, og Resultaterne heraf offentliggjorte, og i 1876 blev der gjort en Begyndelse med Kartofler. Hans Forsøg med Sædarter fortsattes uafbrudt. I 1856 begyndtes en Række vigtige Forsøg med Græs jord, som med saa Forandringer i de 20 Forsøgsejler ere blevne fortsatte til dette Øjeblik. De herved i de sidste 20 Aar indbundne Erfaringer vise, at den naturlige Græsproduktion kan blive dobbelt og tredobbelt større, naar der stadig paaføres Gødning. Hvad Interesse og Betydning en saadan Forsøgsrække maa have, sees let deraf, at næsten de Totrediedele af hele det dyrkede Areal i Landet, foruden det udyrkede, ligger i Græs. Efter 33 Aars uafbrudte Hvededyrkning paa samme Stykke kan det ikke undre, at Jorden begynder at ytre Tegn paa Træthed. Men Sædskifteforsøgene vise, at denne kan hæves ved at indskyde en stærkt gjødet Bladfrugt, t. Ex. Kunkelroer, ligesom det og har viist sig, at Rødkløveren, naar den indskydes mellem Sædafgrøder, i høj Grad forøger Jordens Evne til at producere Korn. Mr. Lawes har tillige fundet, at den Drift, der giver det højeste Udbytte,

bestaaer i at gjøde stærkt til Kunkelroer og derefter at tage Hvede eller Byg eller Havre, alt efter Jordens og Klimaets Bestaaffenhed, uafbrudt i en Række af Aar; derpaa at indstøde Kløver, hvorefter atter tages Kornafgrøder; Jorden maa holdes fuldstændig ren og til enhver Kornafgrøde gjødes med Chilisalpeter eller Superfosfat. Saasnart Jorden synes at trænge til Bøgel, begyndes forfra med en stærkt gjødet Koeafgrøde. En uafbrudt Korndyrkning betaler sig efter hans Mening bedst med Byg og er sikrere end med Hvede eller Havre, ligesom Bygget ogsaa giver mere Kjerne i Forhold til Halmen. Naar en stærkt gjødet Koeafgrøde indstødes nu og da, er det ikke nødvendigt at give anden Gjødning til Korn end Chilisalpeter og Superfosfat. Kali (som kan suppleres med Staldgjødning) er særdeles nødvendig til Gjødning af Græs- og især Kløvermarker, der i Modsætning til Korn blive stadelig paavirkede af Ammoniak. Dyrkningsforsøgene med Græsarter vise, at de kraftigste og bedste Varieteter ville tilegne sig, hvad de behøve, naar der er tilstrækkelig Planteføde tilstede, og med de Stærkeres Ret undertrykke de Svage. Paa de bedst gjødede Forsøgslodder er Ukrudet forsvundet, medens dette paa en Lod, som ikke har faaet Gjødning, udgjør 50 pr. Ct. af hele Avlen. — Ved Siden af disse Dyrkningsforsøg har Mr. Lawes anstillet Forsøg over Fodring af Dyr og de forskjellige Næringsmidlers Værdi saavel med Hensyn til selve Fødningsprocessen som Gjødningens Værdi*).

Det kgl. Landbrugselskab har begyndt en Række Dyrknings- og Fodringsforsøg med særligt Hensyn til Virkningen af den Gjødning og det Foder, der anvendes, samt Gjødningens Værdi efter den særlige Art af Foder, og Hertugen af Bedford har med stor Liberalitet og ret Forstaaelse af Forsøgenes Betydning for det Offentlige paataget sig Omføstningerne herved og har overdraget Selstabet, hvis Bestyrelsesraad under Mr.

*) En mere udførlig Redegjørelse for Mr. Lawes's Forsøg er givet af Dr. Voelcker i hans Bidrag til nærværende Beretning.

Lames's og Dr. Boelckers Ledelse forestaaer Forsøgene, den nødvendige Jord og Bygninger. Forsøgsgaarden er stillet aaben til offentligt Eftersyn, og kan der saaledes ventes de bedst mulige Resultater.

I de senere Aar er Dræning foretaget i stort Omfang saavel som Opførelsen af forbedrede Aulshygninger og Arbejderboliger. Og med Hensyn til Husdyrbruget have de bedste Racer bredt sig stærkt, samt idig med at Kjødkvæget har erhvervet en tidligere Modenhed. Brugen af forbedrede Redskaber og Maskiner er tiltagen meget og ligeledes Benyttelsen af Lokomobiler til Tærkning og anden Behandling af Kornet for Markedet eller Fedestalden. Billigere Kornsorter ere blevne anvendte i stor Udstrækning til Fodning og ligeledes Finkager, Bomuldsfrøfager og Rapsfager. Den aarlige Udgift hertil samt til Benmel, Guano og Chilisalpeter kan ikke sættes lavere end 12 Millioner Pd. Sterling.

Men med Undtagelse af Høstemaskinerne, Damppløven og andre Redskaber og Maskiner samt en mere almindelig Benyttelse af Dampen i Landbruget er der i Virkeligheden kun faa ny Forbedringer i Praxis at nævne fra de sidste 25 Aar. Den nuværende Driftsmaade var tidligere vel kjendt; Benmel, Guano og Chilisalpeter bleve fuldt stattede af dem, der dengang benyttede dem; bedækkede Stalde og Efteraarsbearbejdning vare allerede indførte; Mr. Hudson, Castleacre, Norfolk, gjødede dengang til hver Kornafgrøde, og en Række af Mænd drev Landvæsen paa en Maade, som meget godt kunde taale Sammenligning med de nuværende Mønstergaardes. Og hvad Kvæget angaaer, da ere Brødrene Collings, Boothernes og Mr. Bates's Northorn, George Turners og Messrs. Quartsleys Downs, Mr. Batewells Leicesters, Jonas Webbs Southdowns ikke blevne overtrufne af selv det Bedste nu til Dags. Forbedringerne ere ikke til nogen betydelig Grad naaede ud over, hvad der dengang horte til det fremmeligste, men Forskjellen mellem nu og da ligger deri, at det Middelmaadige

og Daarlige er blevet hævet op imod det høje Standpunkt, som tidligere kun indtoges af de Faa.

Den væsentlige Årsag til denne Art af Fremgang er ikke selve Landmandens Bestræbelser og heller ikke Ingeniørens eller Kemikerens, der ellers have ydet saa meget til Landbrugets Udvikling, men maa søges i det almindelige Velvære og Landets voxende Handel og Velstand. For 30 Aar siden kunde neppe en Trediedel af Befolkningen overkomme at spise animaliske Fødemidler en Gang om Ugen. Nu derimod konsumeres der Kød, Ost eller Smør næsten af Alle en Gang om Dagen. Dette har mere end fordoblet det aarlige Middelforbrug pr. Individ, og, naar Hensyn tages til Befolkningens Tilvæxt, triplet Landets Forbrug af animaliske Fødemidler. Det Spring, som skete i Kjødforbruget som Følge af den almindelige Stigning af Lønnen paa alle Omraader, kunde kun udfyldes ved Tilførsel fra Ublandet, og denne kunde igjen kun sikres ved de højere Priser. Men Prisforhøjelsen paa vore egne Produkter blev en Fordel, som helt og holdent kom dem til Gode, som vare knyttede til Landbruget, og er efterhaanden bleven fordelt imellem dem, dels ved en Forhøjelse af Forpagtningsafgiften, dels ved en Forøgelse af Udbyttet, men dels og navnlig ved en Stigning af Arbejdslønnen samt Driftsomkostninger og Kommuneafgifter. I Løbet af de sidste 25 Aar er Værdien af Husdyrbestanden i de forenede Kongeriger stegen fra 146 til 260 Millioner Pd. Sterl., altsaa med 114 Millioner. Det skal nedenfor nærmere paavises, hvorledes Jordrenten, naar den sættes til $3\frac{1}{3}$ pr. Ct. af Jordens Værdi, i et forholdsvis kortere Tidsrum er stegen med 331 Mill. Pd. Sterl. Lægges hertil de ovennævnte 114 Mill., saa fremkommer der den forbausende Sum af 445 Mill. £ som Landmandens og Arbejderens Part af den almindelige Fremgang i Velstand. Jeg tør maaste tillade mig at gjentage en Slutningsbemærkning i mit Skrift fra 1851, der udkom paa en Tid, da der hvilede et stærkt Tryk og Forsagthed over Landmanden, nemlig, at jeg var overbevist om, at Englands Fordejere og For-

pagtere vilde være i Besiddelse af al den Energi og Dygtighed, som maatte kræves for at indrette sig efter Frihandelspolitikken, „der med dens overordentlig velgjørende Betydning for alle andre Samsfundsclasser ogsaa tidligere eller senere vilde bære sine Frugter for dem“.

III.

Jordbund, Klima og Afgrøder.

Hele Storbritanien og Irland udgjør 76,300,000 Acres; deraf ligge 26,300,000 i Bjerggræssang og Heider og 50,000,000 i Ager, Eng, permanente Græssange samt Skove og Plantager. Af de 50 Mill. Acres dyrkes $\frac{1}{4}$ med de forskjellige Kornarter, $\frac{1}{8}$ med Bladfrugt, $\frac{1}{8}$ med Græs under Rotation, medens Halvdelen bestaaer af Enge og permanente Græssange. Omtrent $\frac{1}{30}$ af hele Landet er bedækket med Skove og Plantager. Disse Forhold vise det herskende System i Agerbruget og angive Aarsagen til den stigende Produktivitet. De tre Fjerdedele af Jorden benyttes dels til Bladfrugt, som beriger og renser, dels til Græsland, hvorved Jorden hviler og Frugtbarheden oprettholdes; kun en Fjerdedel dyrkes med Korn. Denne Overvægt af berigende Afgrøder er større end i noget andet Land og beroer for en meget stor Del paa Klimaet.

Klimaet i den østlige Del af Landet er mere tørt end i den vestlige; Nebbøren paa samme Højde er 25 Tommer i Øst mod 35 i Vest. Tørken og Varmen i Foraar og Sommer er størst i Øst, Midten og Sydøst. Hele den vestlige Side af Landet er forholdsvis mild og fugtig og særlig skikket for Bladfrugt og Græssang. Den østlige Del, der gjennemgaaende har et dypere Jordsmøn og mere Sommervarme, egner sig bedst for Hvede og Byg; den producerer 64 pr. Ct. af hele Hvede- og Bygavlen og 74 pr. Ct. af Bælgfrugterne i Landet. Paa den anden Side har Vestlandet mere end 2 Gange saameget permanent Græsland og producerer næsten dobbelt saa meget Kvæg. Golfstrømmens

Bande omgive de engelske Øer, og deres Dampe, som føres ind over hele Landet ved vestlig Vind, mildner Kulden om Vinteren og Varmen om Sommeren. Ferved begunstiges særlig i Vestlandet Værten af saftige Urter og Bladfrugter, og vi undgaa den store Temperaturforskjel, som havees paa Fastlandet. Græs og Bladfrugter trives godt i alle Dele af Landet, og saavel paa Bjerggræsgangene som i Lavlandet, saavel i det nordlige som i det vestlige holdes Faaret ude baade Vinter og Sommer. Kvoddyr havees ikke.

Den aarlige Regnmængde i den lavere Del af Landet varierer mellem 25 og 35 Tommer. I Bjergene ville disse Tal maaste fordobles. Men, indskrænkende os til det dyrkede Land, maa selvfølgelig en Forskjel af 2500 Tons Nedbør et Sted mod 3500 Tons et andet, ledsaget af en tilsvarende Fugtighed af Luften, i høj Grad modificere de respektive Agerbrugssystemer. I Overensstemmelse hermed kan den østlige Halvdel ogsaa særlig siges at være Landets Korn- og Fedeegn, medens den vestlige er Distriktet for Mejeri og Dpdræt. Vinteren er strengere i Østlandet og Sommeren varmere med flere Solfinsdage, hvorved Hveden bedre modnes; i Vestlandet er Solen derimod mindre brændende og Himlen mere skyet, og derfor egne Græs og Havre sig bedst her. Kvægbestanden stattes saa meget højere end Kornet, at man ikke finder det fordelagtigt at strække Grænserne for Agerlandet ud over 800 Fods Højde i Øst og 500 Fod i Vest, og disse Grænser ere blevne endnu mere indskrænkede ved den tiltagende Stigning af Arbejdsløn og Kvægpriser.

Jordens Frugtbarhed er meget forskjellig, og Dyrkningsmaaden reguleres baade efter Udbytte og Driftsomkostninger. Den mest fordelagtige og produktive Jord er den, som baade er frugtbar og let at drive. En frugtbar Lerjord, som giver en Ton Hvede pr. Acre, koster mindre at bearbejde end det fattige døde Ler, der kun yder halvt herimod. En Middelsafgrøde af Hvede, Byg og Havre vil veje 2 Tons pr.

Acres*), hvoraf Kjærnen vil udgjøre $\frac{2}{5}$ og Halmene $\frac{3}{5}$, dog er der forholdsvis mere Halm i Hvede og Havre end i Byg. Middelpriisen for de sidste 15 Aar er for 1 Ton Hvede 11 £ 3 s., for 1 Ton Byg 9 £ 12 s. og for Havre 9 £**). Men Hveden er dyrere at dyrke, eftersom den er fire Maanedere længere i Jorden og derfor tager mere fra denne end enten Byg eller Havre, og den kræver baade en bedre Jord og en mere jordberigende Forberedelse. Paa Jord af samme Godhed vil Middellubhyttet af Byg og Havre pr. Acre i Vægt overgaa Middellubhyttet af Hvede i samme Grad, som de koste mindre pr. Ton. Hvor Jordbund og Klima derfor ere lige godt skikede for Dyrkning af disse forskjellige Sædarter, vil Valget af den ene eller den anden mere bestemmes af Hensyn til Bekvemmelighed end Fordel og beroer meget paa den lokale Vardi af de forskjellige Slags Halmforter.

Jordens Frugtbarhed kan udtrykkes ved Exempler tagne 1) fra den naturlige Tilstand af Græsgangen og 2) fra samme Jord, efter at den er dyrket. Maximum af Frugtbarhed af den naturlige Græsgang er at kunne fode 1 Stud og 2 Faar pr. Acre. En saadan Jord er sjelden, skjøndt den dog kan træffes i de fleste Dele af Landet. Bawlet Hams i Sommersethire t. Ex. er en Trakt med rige Alluvialjorder ved Parrottfloden og langs Kysten. Den ligger i permanent Græs og lejes ud til Græsning for 5 £ til 6 £ pr. Acre (= 112 à 147 Kr. pr. Td. Land). Nogle Marstjorder i Sussex og Kent ere ligesaa frugtbare. Og paa visse ikke alluviale Kalkjorder i forskjellige Dele af Landet baade i Øst og Vest finder man Græsgange af stor Frugtbarhed. Etersom saadanne Jorder ikke kræve Arbejde eller Gjødning, give de den største Jordrente for deres Ejere; Kvægfeederens Ud-

*) = c. 5100 Pund dansk pr. Tønde Land. 1 Ton er regnet til 2032 Pd. dansk og 1 Acre til 10272 □ Men eller knap 6 Skjæpper Land.
D. A.

**) = Hvede 9,98 Kr., Byg 8,50 Kr. og Havre 7,97 Kroner for 100 Pd. d.; 1 £ regnet til 18 Kroner.
D. A.

bytte ud over Forpagtningsafgiften afhænger af hans Dugtighed. Et Minimum af Frugtbarhed har man t. Ex. i en kold, trist Bjerggræsengang, hvoraf ti Acres kun kunne føde et lille Faar.

Maximum og Minimum af Frugtbarheden paa dyrket Jord ere mere opløsende og kunne blive klart fremstillede ved et Par af Mr. Rames's Forsøg. Mindste og største Middeldubbytte for de sidste 12 Aar af en 30aarig Forsøgsrække var følgende:

	Kjerne.	Halm.	Salt.
	Pd. danst.	Pd. d.	Pd. d.
1. Hvede, dyrket uafbrudt uden Gjødning	664	1019	1683
2. " " hver Afgrøde gjødet .	2131	4484	6615

Jorden var i begge Afdelinger ganske den samme, stærk Lerjord med Underlag af Kalk; Bearbejdningen har været den samme, begge Afgrøder ere holdt lige rene og fri for Ukrud, den samme Saafød er benyttet, og begge have været udsatte for det samme Vejr. Hele Forskjellen er, at i det ene Tilfælde er Naturen ikke bleven støttet med Gjødning i 30 Aar, og i det andet har Jorden hvert Aar modtaget de forskellige Gjødninger, som passede bedst for Afgrøden. Resultatet af denne Behandling er et Udbytte af 3 Gange saa megen Kjerne og 4 Gange saa megen Halm for et Udlæg til Gjødning, der giver 100 pr. Ct. i Rente. I begge Tilfælde er Hveden dyrket uafbrudt hvert Aar.

IV.

Jordens Besiddelse.

Jordens Besiddelse i England holder stadig, som Følge af den stigende Velstand, hen imod en Formindskelse af de smaa Ejendomme. Dette fremmes tillige ved Lovgivningen, som tillader Oprettelsen af Fideikommisser, hvorved forhindres det almindelige Salg af saadant Land, og endvidere ved Førstefødselsretten, som forhindrer Jordens Deling mellem Familien i Tilfælde af, at der ingen Testamente er efterladt.

Jordbruget gaaer paa denne Maade ud af den mindre Ejers Haand og over paa Forpagternes, medførende en stadig Aftagen i Landbefolkningen og en hurtig Tilvæxt af Byernes. Dette Forhold er blevet stærkt fremstjyndet ved Frihandelen, som paa en Gang aabnede Verdensmarkedet for vor Handel og for Produkterne fra vore Miner og Fabrikker, der blive fordelagtig omblyttede med Korn og andre Landbrugsprodukter fra Udlandet. Dette vil vedvare, saalænge Handelen findes gjensidig fordelagtig. Og den vil vedblive at være fordelagtig, saalænge vi ved Dygtighed og Foretagsomhed i Forbindelse med særlige Fortrin med Hensyn til Mineralier kunne undersælge andre Lande med vore Fabrikata samtidig med, at de kunne sælge os billigere Korn, end vi selv kunne frembringe. Vi ligne i vort nuværende Forhold til andre Lande en stærkt befolknet By, som trækker sin friske Forsyning af Vegetabilier, Mælk og Kjød fra Havebrugene, Engene og de rige Græsgange i dens Nærhed, medens den maa hente Kornet og de andre Forbrugsgjenstande, der taale en længere Transport, fra mere fjerntliggende Gaarde. Vi modtage nu mere end Halvdelen af vort Kornforbrug og næsten Fjerdedelen af Kjød og Mejeriprodukter fra Udlandet, medens Aar for Aar vort Kornland giver Plads for den mere fordelagtige Produktion paa Mejeri-, Græs- og „Havebrugs“-Gaardene, som stadig tiltager. Denne Drift forøger Jordens Værdi, mere og mere fristende Priser bydes de smaa Brugere for Jorden, og de formindskes i Tal. Velhavende Mænd fra Miner og Fabrikker, fra Søfarten og Kolonierne samt fra Embedsstanden søge at komme i Besiddelse af Jord, og der fremkommer en Del Konkurrence mellem disse og de Godsejere, hvis tiltagende Velstand frister dem til ved passende Lejlighed at udvide deres Landomraade. Derved maa Jordejerne aftage i Antal, medens der Side om Side hermed fremstaaer en talrig Bybefolkning, som ikke har andet med Landet at gjøre end at afgive det bedste Marked for dets Produkter.

Følge den sidste Fordehog (the Domesday Book) for

begge Kongeriger deles Jordejerne i to Klasser: de, der have under en Acre Land, og de, som have en Acre og derover. Den første Klasse udgjør 70 pr. Ct. af hele Antallet, men da ingen af denne Klasse har en hel Acre, og de tilsammen kun besidde $\frac{1}{200}$ af Landet, maa de betragtes blot som Husejere. Undtagende disse som ikke egentlig Jordejere, kan det omtrentlig siges, at en af hvert Hundrede af hele Landets Befolkning er Jordejer. Deler man dette Tal med Middeltallet af Medlemmer af en Familie, kan man antage, at hvert thvende Familieoverhoved er Ejer af Jord.

Men Farmerne ere ogsaa berettigede til at henregnes til Besiddere af landsøkonomisk Ejendom, thi i Afgrøderne og Husdyrbestanden o. s. v. eje de lig $\frac{1}{5}$ af hele Jordens Kapitalværdi. En Del heraf er indlemmet i Jorden og er ligesaa uundværlig for Produktionen som selve Jorden. Som Agerbrugere anvende og besidde de som deres egen en større Kapital, end Besidderne af Bøndergaard i andre Lande gjøre. Forpagterne, Farmerne, ere 1,160,000 i Antal, og føjes hertil de 320,000 Ejere af en Acre og derover, er der altsaa 1,480,000 engagerede ved Jordens Besiddelse og Dyrkning. Regnes de som Familieoverhoveder, udgjøre de mere end $\frac{1}{5}$ af hele den mandlige voksne Del af Befolkningen, og det er derfor ikke ubegrundet at sige, at Befolkningen er i dette Forhold mere eller mindre interesseret i Bevarelsen af Jordejendommen.

Gaa vi ind paa en nærmere Undersøgelse af Ejendomsforholdene paa Landet, fremtræder Jordens Fordeling paa faa Hænder endnu tydeligere. En Fjerdedel af hele Landet med Undtagelse af Jordlodderne under en Acre ejes af 1200 Personer med gennemsnitlig 16,200 Acres hver; en anden Fjerdedel ejes af 6,200 Personer med et Middellareal af 3150 Acres hver; en Fjerdedel af 50,770 Personer med 380 Acres, medens den tilbageblivende Fjerdedel tilhører 261,830 Personer med hver 70 Acres i Gjennemsnit. Tillige kan tilføjes, at Landets Paarer, 600 i Tal, besidde snarere over $\frac{1}{5}$ af

hele Jorden og mellem $\frac{1}{11}$ og $\frac{1}{12}$ af den aarlige Indtægt heraf.

Den overvejende største Del af Jorden bliver ikke dyrket af Ejerne, men af Forpagterne. Af disse findes der 561,000 i Storbritanien og 600,000 i Irland. Med Undtagelse af Bjerge, Heder, Vandløb dyrker hver Forpagter i Storbritanien gjennemsnitlig 56 Acres og i Irland 26. Men Forholdet mellem store og smaa Gaarde i hvert af de to Lande er meget forskjelligt; i Irland optages næsten Halvparten af Jorden af Gaarde paa 15 Acres, medens denne Størrelse kun udgjør mindre end en Femtedel af Jorden i Storbritanien; 86 pr. Ct. af Forpagterne i Irland dyrke næsten Halvdelen af Jorden, medens 70 pr. Ct. af Forpagterne i Storbritanien kun sidde inde med neppe en Femtedel. I Irland er Agerbruget Hovederhvervet, og Indtægten af Jorden er dobbelt saa stor som af de andre Næringsveje tilsammen, men i Storbritanien udgjør den første kun en Syvendedel af de sidste. I Irland er Jordens Besiddelse derfor det store politiske Spørgsmaal, medens denne som saadant har ophørt at staa i første Række i England og Skotland.

Vort Lands naturlige Beliggenhed, de store Hjelpekilder, som det ejer i sine Jern- og Kulminer, samt dets Forbindelse med vidtstrakte Kolonier ere Fortrin, som tilsammen have bevirket, at Befolkningen ikke hidtil har behøvet at tage de Forsigtighedsregler i Betragtning, som i flere andre Lande have hæmmet en hurtig Formerelse. Overalt hvor der er fuldt af Arbejde og Subsistensmidlerne rigelig tilstede, tiltager Befolkningen efter den geometriske Progression og derfor langt hurtigere end Jordens Produktivitet, som, efter at have naaet et vist Punkt, staaer stille. Den engelske Befolkning formerer sig stærkere end den franske som Følge af, at vor overordentlige udenlandske Handel, der har en Værdi af 20 Pd. Sterling pr. Individ, sætter os istand til, hvad Fødemidlerne angaaer, at føje andre Landes Hjelpekilder til vore egne. Overfludet af Befolkningen, der ikke er knyttet til

Jorden som Ejere, udbandre til andre Lande med samme Sprog, dels til de forenede Stater, dels til Kolonierne, i et Antal af gjennemsnitlig 100,000 om Aaret. Vort Landbrug behøver derfor ikke længere at søge efter Midler til at beskæftige en overflødig Arbejdsstyrke, men er nu rettet paa at frembringe den største Produktion paa billigste Maade, der er det samme Princip, hvorefter Dampkraften træder i Stedet for Haandkraften. Under denne Udvikling ere mange af de gamle Baand løsnede og deriblandt navnlig den stærke Bævhængen ved Hjemmets Jord, som endog har knyttet Arbejderen stærkere end Fordejereren til Fødestedet; i særdeles mange Tilfælde var det Arbejderen, som havde den ældste kjendte Familie i Egnen. Denne Proces er velgjørende, saalænge Budet: „vorder frugtbare og opfylder Jorden“, endnu ikke er opfyldt. Og den almindelige Stigning af Arbejdslønnen i By og Land samt den formindskede Fattigdom i de sidste fem Aar ere et godt Bevis for, at der endnu er Plads i Landet og derfor ingen Grund til at søge at hæmme Befolkningens Tilvæxt.

En saadan Hindring for Befolkningens Tilvæxt viste sig i Irland i 1846 som Følge af Misvæxt i Kartoffelhøsten. Folkemængden var den Gang $8\frac{1}{2}$ Millioner. Men i Løbet af 5 Aar var den aftagen til $6\frac{1}{2}$ Millioner, idet henimod en Fjerdedel af Befolkningen var udbandret eller død. Dødeligheden som Følge af Hungersnøden ophørte 1850, men Udvandringen fortsattes dels til Storbritanien og Kolonierne, men navnlig til de forenede Stater. I 1871 var Folkemængden falden til 5,412,000 og var omtrent den samme som i 1801, 70 Aar tilbage. Dette er det mørkeste Blad i vort Lands Historie fra indeværende og foregaaende Aarhundrede. Millioner af Penge bleve ødselt uddelte af Regjeringen for at lindre Nøden samt for at skaffe Arbejde for Befolkningen, der stod blottet for Subsistensmidler, naar Kartoffelmarkerne flog fejl. Godsejerne i de mest hjemføjte Distrikter vare næsten lige saa ødelagte som deres Forpagtere. De havde enten opmuntret eller dog ikke hindret Udstykningen

i smaa Ejendomme saa vel som Befolkningens stærke Til-
 tagen, ved hvilke Jordrenten havde steget, saa længe Kartoffel-
 avlen var sikker. De af Hungersnøden hjem søgte Gaarde
 bleve overalt forladte af de udsultede Forpagtere og kastede
 tilbage paa Ejerne, af hvilke mange gik fallit. En „Lov om
 forgjældede Ejendomme“ („Encumbered Estates Act“) blev
 udstedt, hvorefter de Ejendomme, hvis Ejere var overlæssede
 med Gjæld, bleve solgte til Andre, som vare bedre istand
 til at opfylde en Godsejers Pligter. I nogle saa Nar solgtes
 der Landejendomme for 25 Millioner Pfd. Sterl., af hvilke
 de 24 Millioner fordeltes blandt Kreditorer. For at sikre
 sig, at Godsejeren i Fremtiden stadig havde sin Opmærks-
 somhed henvendt paa Befolkningens Vilkaar, blev Fattig-
 skatten, som hidtil udelukkende havde hvilet paa Forpagteren,
 nu ligelig fordelt mellem denne og hin. Efter at Udvandrin-
 gen og Salget af forgjældet Jordegods i Løbet af 15 Nar
 havde fjernet den mest trængende Klasse af Befolkningen,
 begyndte Fremstridtet igjen at dages for Irlands Agerbrug,
 og en Række af Forbedringer paabegyndtes ved den Kapital,
 som tilvejebragtes dels ved Vaan fra Regjeringen, dels
 fulgte med de nye Godsejere. Arbejdskraften, som var bleven
 mindre rigelig, blev bedre anvendt og lønnet, og de mere
 energiske af de smaa Jorbrugere søgte at udvide deres Ejen-
 domme, saa tidt en fordelagtig Lejlighed frembød sig. Og som
 Tiden gik, var en stor Forandring indtraadt, idet vel den
 samme Friighed efter at besidde Jord vendte tilbage, men den
 var ikke længere forbunden med Udstykning. I mindre end 30
 Nar ere 270,000 af de mindste Gaarde blevne indlagte under
 de tilgrænsende større Ejendomme, og Halvdelen af mindre
 Gaarde, som fandtes i 1845, er fuldstændig forsvunden.
 Udvandringsstrømmen begyndte at vende sig, den yderlig
 gaaende Fattigdom ophørte, det forholdsvis Antal af Fattig-
 lemmer blev meget formindsket, og Fattigskatten sank til
 næsten det Halve af, hvad den er i England og Skotland.
 Alt dette ledsagedes af højere Arbejds løn, større Udbytte for

Forpagteren og en Stigen af Jordens Værdi, altfammen en Følge af en voxende Efterspørgsel efter den Klasse af Produkter, som Landet netop er bedst skicket til at frembringe. Men Erfaringerne fra den overstaaede Ulykke have ledet til at betragte de smaa Ejendomme med den dybeste Mistillid i et Land, hvor der ikke produceres Vin eller Olie, og hvor Ejereren ikke selv driver Jorden.

Det er værd at notere, at de udelukkende agerdyrkende Distrikter i England vise en Aftagen i Folkemængde. I en Fjerdedel af Distrikterne har Landbefolkningen i de 10 Aar indtil 1871 aftaget med 108,000, og det er sikkert, at dette vedvarer. Det skyldes den naturlige Søgen efter det bedre betalte Arbejde i Mine- og Fabrikdistrikterne, hvis Folkemængde derfor ogsaa tiltager dels ved denne Emigration, dels ved egen Formerelse. En Formindstelse af Folkemængden i Landdistrikterne ledsages af Arbejdslønnens Stigen, og dette fører til større Økonomi med Arbejdskraften baade ved Indførelsen af arbejdsbesparende Maskiner og ved at udlægge Agerland i Græs; de højere Priser paa Kjød og Mejeri-produkter bidrage ogsaa hertil. Men dette Tab i Landdistrikterne er fuldelig erstattet ved, hvad der vindes i den øvrige Del af Landet, idet Landbefolkningen nu kun er lille i Forhold til den Mængde, som beskæftiges i Industrien. For 50 Aar siden var en Femtedel af den arbejdende Klasse i England beskæftiget i Landbruget, nu er dette kun Tilfældet med mindre end en Tiendedel.

Englands Jord er nu næsten udelukkende dyrket af Forpagterne. Smaa Selvejere, som selv dyrke deres Jord, findes hist og her i England, men neppe eller meget sjælden i Skotland. Mange af de større Godssejere drive selv en Farm til Husets Forsyning eller for Tillæg og Opdræt af forædlede Husdyr, men meget faa gjøre det som Forretning eller for Profitens Skyld. Det almindelige Forhold er, at Godsejeren udfører Grundforbedringerne paa sit Gods, medens han har sin Indtægt af Forpagningsafgifterne. Farmeren paa

fin Side leder Driften, sørger for Gaardens Besætning og Redskaber og den nødvendige Kapital samt anvender og lønner Godsets Arbejdere. Dette System er saa almindeligt i Landet, at vi i Virkeligheden ikke kjende noget andet, og er i Sammenligning med næsten ethvert andet Land saa enestaaende i Europa, at en Beskrivelse deraf ikke kan være unyttig.

Forholdene i Irland vare for otte Aar siden saaledes, at de begunstigede Dannelsen af en Bøndestand, og Parlamentet besluttede at gjøre et Forsøg hermed. To Lejligheder tilbode sig, først i 1869 ved Frigjørelsen af den irske Kirke, som ejede henimod 10,000 smaa Gaarde spredte over hele Landet. Forkjøbsretten til disse blev tilbudt Forpagterne paa meget fordelagtige Vilkaar, baade hvad Pris og Udbetaling angik, og næsten $\frac{2}{3}$ af Tilbudene bleve modtagne. Senere i 1870 indfattes der i den irske Landbolov Paragrafer, som særlig begunstigede Systemet. Men trods de store Fordele, som saaledes have været tilbudte, er der kun opnaaet et ringe Resultat. Forpagterne begynde at føle sig sikre under Lovens Beskyttelse og finde derfor ingen Anledning til at kjøbe Arveretten til Gaarden, og Godsejerne, som deltage i Landets Velstand, ere ikke længere nødsagede til at sælge til lave Priser. Det er saaledes ikke en Følge af Mangler i Lovgivningen, men begrundet i den almindelig forbedrede Tilstand i Landbruget og den Sikkerhed, som Loven selv giver Forpagteren i Anvendelsen af hans Kapital, at netop denne sidste Klasse har holdt sig mere tilbage fra Kjøb, end man havde ventet.

V.

Godsejeren, Forpagteren og Arbejderen.

Godsejeren er Kapitalisten, som ejer Jorden. Hans Ejendom omfatter, foruden Grunden og hvad dér er under, tillige de Bygninger, som staa derpaa, og de Grundforbedringer, som ere udførte paa Godset. Dér, hvor selve Jorden har kostet 35 P. St. pr. Acre, ville Bygninger, Beje, Hegn og

Dræning omtrent have kostet Godsejeren 15 Pd. St. pr. Acre til. Han har altsaa to Arter af Ejendom, en, som er fast og vorende stærkt i Værdi med Landets stigende Velstand, og en anden, tilbøjelig til Forsald og jævnlig krævende Udgift til Vedligeholdelse. Ved næsten alle varige Forbedringer, som følge med Agerbrugets Fremstriden, er det ogsaa forventet, at han tager Del i Omkostningerne. Og han er nødvendig interesseret i, at der er almindelig Fremgang og god Forvaltning paa Godset, saa vel som i de Menneskers Velvære, som leve derpaa, og hvortil hans eget er nøje knyttet. Han deltager i Ledelsen af sit Sogns Anliggender, og blandt den Klasse, hvortil han hører, vælges Kommunaløvrigheden, som tager sig af de kriminelle Sager i Distriktet og fører Tilfyn med dets Beje, offentlige Bygninger og velgjørende Institutioner. Men hans Pligter ende ikke hermed, thi det forudsættes, at Godsejeren, i Følge den Stilling han indtager i Samfundet, staaer i Spidsen for alle Foretagender af offentlig Interesse og forøvrigt giver et Exempel paa Gjæstfrihed og godt Naboskab overfor Egnens Farmere og Handelsstanden. Det samme Exempel giver han i sit Samkvem med Præst og Skolelærer, og hans Indflydelse, om den øves fornuftig, vil mærkes i Kirke og Skole, paa Gaarden og i Arbejderens Bolig.

Denne Klasse tæller i hele Landet over 180,000 Personer, som besidde alle Landejendomme fra 10 Acres og opad. Ejerne af 10 Acres og derunder raade kun over $\frac{1}{100}$ af Landet og kunne derfor kun blive betragtede som Husejere. Godsejernes Besiddelser med Undtagelse af Minerne give dem en aarlig Rente af 67 Millioner Pd. Sterl. og have en Kapitalværdi af 2000 Millioner. Der gives ikke nogen anden Stand i Landet, som arbejder med saa stor en Kapital for egen Regning, eller hvis Indflydelse er saa vidtstrakt og saa indgribende overalt. Fra den rekruteres tillige Embedsstanden i stor Maalestok, baade i Kirken, Armeen og de andre offentlige Stillinger.

Forpagterne udgjøre den næste og meget talrigere Klasse. Deres Opgave er Jordens Dyrkning ved en Kapital, der er ganske uafhængig af Godsejerens. De Gaarde, de drive, ere af meget forskjellig Størrelse, 70 pr. Et. ere under 50 Acres, 12 pr. Et. mellem 50 og 100 Acres og 18 pr. Et. ere over 100 Acres. 5000 Forpagtere drive Gaarde til en Størrelse af mellem 500 og 1000 Acres, og 600 have Gaarde til over 1000 Acres. Mange af dem ere Mænd med god Dannelselse, og saadanne findes i de fleste Sogne og i ethvert Grevskab. Imellem dem hersker en Kappelst, der skyldes de landøkonomiske Udstillinger og et Dnske, der er naturligt i et Land, hvor alt er aabent for Kritiken, om ikke at staa tilbage for deres Naboer med Hensyn til Udbytten af Jordens Dyrkning eller Kvægbefætningens Godhed. De staa i et nært Forhold til deres Arbejdere, og, om der Lejlighedsvis kan opstaa Uoverensstemmelser, raader der dog gennemgaaende en venligsindet Forstaaelse imellem dem. Forpagteren veed, at det er i hans egen Interesse, naar Arbejderen kan finde sin Stilling saa behagelig, at han sætter Pris paa at beholde den.

Det er overdraget Forpagteren at føre Sognets Sager, ligesom Godsejeren fører Grevskabets. Hans nøje Kjendskab til Arbejderens Vilkaar og hans stadige Ophold i Sognet gjøre ham særlig stiftet til at føre Tilsynet med Fattige, at være Medlem af Fattigbestyrelsen, at være Kirkebørge og Tilsynsmand ved Bejvæsenet. Han er i Regelen aaben og gjæstfri mod Fremmede, Tilhænger af de bestaaende politiske Institutioner, loyal Underfaat, stiller sig i Regelen som frivillig Landeværnsrytter, naar det behøves, og er stadig forlangt til Jurymand i Retterne.

Der er 6 Gange saa mange Forpagtere som Godsejere, nemlig 560,000 i Storbritanien og 600,000 i Irland, hvor Gaardene gennemgaaende ere mindre. De benytte tilsammen en stor Kapital, henimod 400 Millioner Pd. Sterl., hvoraf en stor Del, til Forskjel fra Godsejernes, er i daglig Brug, cirkulerende mellem Handelsstanden og Arbejderne.

Imellem Godsejeren og Forpagteren er der en Mellemklasse, Godsforvalterne (Land agents), til hvilke paa de fleste større Godser Detaillerne ved Forretningerne med Forpagterne, Tilshynet med Jordens Dyrkning, Bygningerne og Godsets hele almindelige Tilstand ere overdragne. Disse ere i de fleste Tilfælde særlig uddannede for den særdeles vigtige og vanskelige Stilling, der er dem betroet. Hvis de besidde en saadan Sum af almindelig Dannelse, at de ere istand til at faa deres Principal med til alle rimelige Foretagender, sigtende til at fremme en kraftig landøkonomisk Virksomhed paa Godset, udfylde de en overordentlig vigtig Plads og bidrage meget til at udbrede Velstand og Velvære blandt alle dem, der ere knyttede til Godset.

Landarbejderen danner en tredie Klasse, som selvfølgelig er langt talrigere end begge de foregaaende. De kunne ikke siges at eje anden Kapital end Inventariet i deres Boliger, deres velerhvervede Erfaring i alle Detaillerne ved Arbejdet og den legemlige Kraft til at bruge den. Den engelske Arbejder, særlig i de sydlige Grevskaber, har hidindtil kun faaet en ringe Uddannelse undtagen til Arbejdet. Skotterne have haft deres Almueskoler i tre Aarhundreder og Irerne en Nationalskole i de sidste 40 Aar. Lovgivningen har nu i 1876 fjernet denne Blet paa det engelske System ved at bestemme, at intet Barn maå anvendes til noget som helst Arbejde, indtil det er 10 Aar, og ikke heller efter denne Alder, med mindre det kan vise et vist Lavmaal af Kundskaber. Denne fortrinlige Regel er en kraftig Driivhjælp for Undervisningen, faa meget mere som baade Forældrene og Arbejdsgiverne kunne idømmes Bøder ved ikke at overholde den. Og da der nu oprettes velledeede Skoler i alle Dele af Landet, kan intet Barn undgaa at modtage en elementær Undervisning.

Landarbejderens Vilkaar i de sydlige Egne har længe og indtil den sidste Tid ikke uden Grund været anset for utilfredsstillende. I mange Sogne var Lønningen gennemsnitlig under, hvad der kræves for at vedligeholde en Mands legem-

lige Styrke saaledes, at han kan udføre et ordentligt Arbejde, og Følgen heraf var, at man holdt to Mænd til et Arbejde, som kunde været udrettet af én velkønnet. Det var Arbejdsgiveren, som tabte herved; men skjøndt han vel var sig dette bevidst, kunde han dog ikke hjælpe derpaa, da der var Overflod af Arbejdskraft, som søgte Beskjæftigelse, og som skulde underholdes enten ved Løn eller Fattigstat. Arbejderen selv havde faaet en daarlig Undervisning, kjendte kun lidt til Landet udenfor sit eget Sogn, havde ikke Raad til at flytte og frygtede Tabet af sin Ret til Understøttelse i Sygdomstilfælde, og naar han blev gammel, ifald han flyttede. Under saadanne Omstændigheder var det neppe muligt for Arbejderen at erhverve sig den mindste Grad af Uafhængighed. Der var intet at lægge til Side, og der var intet Overflud, hvormed en foretagssom Mand kunde gjøre det Bøvestykke at søge Arbejde dér, hvor det var bedre betalt. I den lange Periode, dette stod paa, var hans Stilling ussel, hvilket endnu viser sig i hans ringe Væxt og langsomme Gang. Han frelstes omsider ud af denne Tilstand ved, at Loven udvidede hans Forsørgelsesret fra Sognet til hele Fattigdistriktet (the Union), der var langt mere udstrakt, samt ved den forøgede Efterspørgsel efter Arbejdskraft, foraarsaget ved Udviklingen af Landets Industri. Den omfattende Dampskibsforbindelse med Amerika lettede Udvandringen og fjernede hurtig Overfludet af Arbejdskraft i Skotland og Irland; Lønnen steg hurtig i begge Lande, og Virkningen heraf strakte sig snart Syd paa. Netop da denne heldige Bending indtraadte, dannede der sig Arbejderforeninger i de trykkede Distrikter, men man har uden Grund tilskrevet disse meget af, hvad der, særlig med Hensyn til Lønnens Stigning, skyldtes andre naturlige Aarsager. Denne Stigning af Arbejdslønnen har haft særdeles nyttige Følger, thi den tvang Landmanden til at anvende Maskiner i større Udstrækning, gav Arbejderen en større Fortjeneste, medens de forøgede Driftsomkostninger nødvendigvis gjorde en større Dygtighed og en mere økonomisk Anvendelse

af Arbejdskraften. Det fortjener at noteres, at Arbejdslønnen er stegen stærkest i Skotland, hvor Arbejderforeningerne aldrig have flaaet Rod.

Landarbejderens Vilkaar i Almindelighed have ingenfinde været bedre end nu. I de sidste 300 Aar, siden Dronning Elisabeths Tid, er Arbejdslønnen stegen sexdobbel, medens Brødprisen kun er fordoblet. To Hundreder Aar senere, i 1770, var Landarbejderens Løn 1 s. 2 d. (omtr. 105 Øre) pr. Dag, medens Hveden kostede 46 s. pr. Quarter (omtr. 18,76 Kr. pr. Td.). I 1846, umiddelbart før Kornlovenes Ophævelse, var Daglønnen 1 s. 7 d. (omtr. 143 Øre) og Hvedepriisen 53 s. (omtr. 22,71 Kr. pr. Td.). Indtil nærværende Tid er Daglønnen stegen 60 pr. Ct., medens Hvedepriisen er uforandret. Med andre Ord, i 1770 maatte han gjøre 5 Dages Arbejde for at fortjene en Bushel (omtr. 2 Skjæpper) Hvede, i 1846 4 Dage og i 1870 2½ Dag. Hans Bolig er nu bedre end forhen, skjøndt der endnu i mange Dele af Landet er Plads for Forbedringer i den Henseende. I Sammenligning med Arbejderen i Byerne lever han meget behageligere, han aander en renere Luft, er mere fri for Beskymringer for Fremtiden og staaer i et mere fortroligt Forhold til Arbejdsgiveren, Præsten og Skolelæreren. Han er kjærlig mod Dyrene, forstaaer at behandle dem, og hans Familie viser i det Hele et godt Exempel paa Edruelighed og Flid.

Til de omtalte tre Klasser er den landøkonomiske Interesse og Vindskibeligheid betroet. De to første, Godsejeren og Forpagteren, paahviler det tillige at lede og sørge for de offentlige og lokale Interesser i Grevskabet og Sognet. Hver af de tre Klasser er stadig vejlende ved Til- og Afgang. Der finder aarlig en Omsætning Sted i Landejendomme til adskillige Millioner, og da selvfølgelig Antallet af Bysthavende er størst til mindre Ejendomme, er der en naturlig Tendents til Udsthkning. Mange Forpagtere stifte deres Folk til Frue- dag eller Mikkelsdag; nye Mænd med nye Ideer erstatte de

gamle, af hvilke en Del er død, medens andre have truffet sig tilbage eller ere flyttede bort. Arbejderne flytte mere omkring ved hver Skiftetid end tidligere og lære altid noget Nyttigt hvert Sted, medens en stor Del gaaer til Industrien eller til Kolonierne. Tilknæytningen til Sognet og Fødestedet har tabt meget af sin Styrke, og den ugifte Landarbejder har nu al mulig Vejlighed til at forbedre sin Stilling, om han ønsker det.

I Korthed, vort Landbrugssystem er dannet af store Kapitalister, der eje Jorden, af mindre Kapitalister, der dyrke fem Gange mere Jord, end de vilde have kunnet gjøre som Selvejere, og endelig af Arbejderne, der frit kunne bestemme sig for det Marked, som de anse for det bedste. Denne Ordning er Resultatet af de Erfaringer, der ere indhøstede i Løbet af et Aarhundrede i et Land, der har en begrænset Udstrækning, hvor al Jord er tagen i Brug, og hvor Kapitalen er rigelig og stadig søgende efter at blive anbragt i Jord; i et Land tillige, hvor Industrien stadig rekruterer en Del af sin Arbejdskraft fra Landarbejderens Børn, der ved Siden heraf altid har en Udvej aaben til Kolonierne, hvis Jordbund og Klima ikke ere meget forskjellige fra Hjemmets, og hvor det samme Sprog tales. Og utvivlsomt har dette Forhold med Sproget hidraget meget til at lette Udvandringen, medens det dog ogsaa sees, at Savnet af denne Lettelse kan overvindes, hvad Tysklands Exempel viser, fra hvilket Land man har udvandret i titusindevis til de forenede Stater. Her og i Australiens udstrakte Fastland er der Plads nok for mange Generationer af Overskudet af Europas Befolkning. I Stedet for at glide i Hjemmet som Dyrekere af smaa Lodder af Jord, hvorved kun den yderste Grad af Tarvelighed og Sparommelighed gjør det muligt at leve, indbyder og hjælper Australien de arbejdende Klasser i alle Lande til, paa lige Vilkaar med vor egen Befolkning, at deltage i Bebyggelsen af et nyt Kontinent, hvor Frihed, Orden og velbetalt Beskæftigelse tilbydes Enhver, der kommer, hvor Klimaet er rent og sundt for

Europæren, og hvor enhver Art af Erhverv, Landbrug, Fabrik- og Minebrift, aabner en Mark for Foretagsomheden.

Ethvert System bedømmes bedst efter dets Frugter. Sammenlignet med andre Landes synes vort tredelte Landbrugssystem med Godsejer, Forpagter og Arbejder at give et større Udbytte ved mindre Arbejdskraft paa lige stort Stykke Jord. Vor Gjennemsnitsproduktion af Hvede er 28 Bushels pr. Acre imod 16 i Frankrig, 16 i Tyskland og 13 i Rusland og de forenede Stater. Og der viser sig et lignende Fortrin i Husdyrbestanden, taget baade kvantitativt og kvalitativt. Vi have et langt større Antal af Heste, Kvæg og Faar paa et bestemt Areal end noget andet Land, og tilmed ere alle tre Slags gennemgaaende af bedre Bestaffenhed. Vore berømteste Opdrætttere ere Forpagterne, og de bedste Exempler paa „Farming“ findes ligeledes hos denne Klasse. De forbedrede Kvægracer, Dishley- og Southdownfaaret samt den udstrakte Brug af Maskiner, af kunstige Gjødnings- og Foderstoffer skyldes hovedsagelig dem. Men Akkuratessen ved Jordens Behandling, den lige Fure, de prægtige Linier af radsaaet Sæd, de velsatte Kornstakke samt de lærevillige Heste, ere tilsammen et Udtryk for Arbejderens Kraft og Digtighed. Hvis denne Art af Landhusholdning, der formindsker den værlende Værdi af Brød og Kjød, ved at den forhøjer Produktionen, er den bedste for Samfundet, af hvis Arbejde der kun kræves en mindre Del til Fødens Erhvervelse, saa vil vor Deling af Arbejdet mellem de tre Faktorer, hvorved denne frembringes, nemlig Godsejer, Forpagter og Arbejder, nok staa sin Prøve i Sammenligning med ethvert andet Lands.

I hver af de tre Landsdele, England, Skotland og Irland bestaaer der i visse Henseender et særlig karakteristisk Forhold mellem Godsejer og Forpagter. I England skeer Forpagtningen i Reglen paa Aaremaal (tenancy at will) med 6 Maaneders Opsigelse. Resultatet er, at denne Opsigelsesret kun sjældnen benyttes, at der kun er forholdsvis faa Omstiftninger i Forpagtningerne, og at Driftsmaaderne kun

ændres langsomt. I Skotland har der længe været Forpagtninger paa 19 Aar. Sikkerheden for at kunne beholde Forpagtningen i en bestemt Tid, som gives herved, fremkalder strax ved Overtagelsen en Bestræbelse efter at gjøre det mest mulige ud af den begrænsede Tid, og Forpagtningen fra-trædes hyppig, naar Tiden er udløben. Der er ingen Tvivl om, at dette System har medført en mere oprigtig og beredvillig Burdering af Fremstridtets Betydning baade hos Gods-ejer og Forpagter tilligemed en højere Skala i Arbejdslønnen. Endnu savnes der dog passende Bestemmelser for at sikre sig Forpagterens Interesse for Jordens gode Behandling lige til Slutningen. Men den skotske Forpagter er trykket af en urimelig Lov, som forbyder ham at afstaa Forpagtningen selv til den mest paadelige Mand og, hvad der er endnu værre, at testamentere Forpagtningen til Enken eller nogen af Børnene, undtagen Arvingen efter Loven. Irland har sit eget System. Indtil for meget kort Tid siden udførte Forpagteren alle Forbedringer. Han opdyrkede Jord, byggede sin egen fattige Bolig, og han og hans Familie besatte Jorden og delte den imellem sig. Paa denne Maade fik han stiltiende et fastere Hold i Jorden, end Tilfældet var i Søsterlandene, og Godsejerne, af hvilke mange ikke boede paa Godset, samtykkede i Regelen heri. Disse tre Systemer ere fremgaaede af en naturlig Udvikling af Forholdene og ere bleve prægede af Sæderne og Tænkemaaden hos Landbefolkningen i de tre Landsdele.

De tre Fjerdedele af Englands Jord have alt længe været i Besiddelse af et forholdsvis ringe Antal Godsejere. Lige siden Revolutionen i 1688 og indtil Reformen af 1831 har al politisk Magt været i deres Hænder. De vare Landbrugets Bestyrttere, og deres Forpagtere, som vare vant til stadig at fortsætte Forpagtningen uforstyrret, hverken krævede eller ventede lodbestemt Sikkerhed for at beholde den. Men Skik og Sædvane gav dem i Virkeligheden denne Sikkerhed, og til denne Dag er der Forpagterfamilier, som have fiddet paa Aare-

maal og dog have havt Gaarden i uafbrudt Besiddelse i længere Tid end den store Godsejer selv. Den første Reform gav enhver Forpagter, som betalte en Afgift af 50 Pd. St. og derover, Valgret til Parlamentet; dette stillede ham friere overfor Godsejeren, men gjorde ham uheldigvis tillige interesseret i, at det System blev bevaret, som holdt ham afhængig af Godsejerens Villie. Dette Forhold vedblev i mere end én Generation, indtil i 1867 Valgretten blev knyttet til en Afgift af 12 Pd. St., medens hemmelig Afstemning indførtes 1871. Ved disse Forholdsregler forsøgedes i høj Grad baade Forpagternes Antal og deres politiske Indflydelse. Almindelig Valgret paa Landet antages ikke at ligge fjernt, og saaledes er den hidtil uindskrænkede politiske Indflydelse, som Godsejeren udøvede i Grevstabet, gradvis bleven erstattet ved en bredere Basis for Repræsentationen af de forskjellige Interesser. Det første Resultat af den seneste Udvidelse af Valgretten og Balloteringen har været en stærk Agitation mellem Farmerne for at erholde en lovhjemlet Ret til ved Forpagtningens Fratrædelse at faa deres Forbedringer og paaførte Gjødning godtgjorte, forsaavidt de efterlades paa Gaarden, og de ikke selv have høstet den fulde Værdi af dem. Samtidig hermed har der i flere Distrikter dannet sig Forbund mellem Arbejderne, der have til Hensigt at samle den latente Magt, som den spredte, men talrige Landarbejderstand besidder. Begge disse Bevægelser have været fulgte med et jævnt Maal af Held. Den Lov (the Agricultural Holdings Act), som udstedtes for to Aar siden, og som for første Gang tilkjendte den engelske Forpagter en Ret til Restatning for de efterladte Forbedringer, indlød sig imidlertid i Virkeligheden med Forhold, hvorved den blev utilfredsstillende for begge Parter. Et betydeligt Fremskridt er der dog gjort, idet alle Partier ere bragte til omhyggelig at undersøge deres Stilling, saa at det gjensidige Forhold, efter at have tabt noget af sin Varme, med Tiden vil vinde mere i Forretningsmæssighed.

I Skotland nødtes Godsejerne paa et meget tidligere

Stadium til at søge at befri sig fra de Forlegenheder, som de vare stødte i ved Overtagelsen af Fideikommisset, ved at faa lovhjemlet Ret til at laane Penge til Grundforbedringer paa deres Ejendomme. Og da Midlerne til varige Forbedringer saaledes vare tilvejebragte, bleve Forpagterne klogelig hvervede til at gjøre disse rentable ved Indførelsen af de nittenaarige Forpagtninger med fastsat Afgift, hvorved der sikredes dem en Brugstid, som strax maatte vække deres bedste Bestræbelser. Dette System har nu været i Virksomhed i tre Generationer, og Resultatet deraf har været et højere Standpunkt af Landbruget i Almindelighed end i Søsterlandene, større Uafhængighed og i det mindste en ligesaa ivrig og intelligent Stræben efter at indføre Forbedringer. I lang Tid have de stotste Godsejere været nøbde til at lede Ejendommens Forvaltning paa en anden Maade end deres Fæller i England. Paa hine hvilede nemlig direkte Forpligtelsen til at tilvejebringe Pengene til de offentlige Institutioner i deres Grevskab, nemlig Kirker, Fængsler og Politi; de havde at tage Bestemmelse angaaende Bejlanlæg, og efterksom de direkte maatte yde en stor Del af Grevskabets Udgifter, toge de ogsaa aktiv Del i dets Administration. Dette bragte dem i en nærmere forretningsmæssig Berøring med Forpagterne, hvilket den senere Lovgivning har været tilbøjelig til at forøge ved at lægge en vis Del af Kommuneskatterne direkte paa Godsejerne og Forpagterne, og ved at lade begge tage Del i Grevskabets eller Sognets Bestyrelse. Derved smelte de to Interessers lettere sammen, end Tilfældet er i England, og der opnaaes større Beredvillighed fra Godsejerens Side til at yde, hvad der kræves af ham, for at sætte Forpagteren istand til at gjøre det mest mulige ud af den Farm, han driver. Tiden synes stærkt at nærme sig, da det stotste System for Skatteligning vil blive efterlignet i England og lede til, at der indføres en lokal Administration i hvert Landskab, med Repræsentanter for Landsdelens forskellige Interessers.

I Irland er Forholdet mellem Godsejer og Forpagter helt igjennem forskjelligt fra det i England og Skotland. Forud for Hungerensnøden i 1846 boede de store Godsejere ikke paa Godset, og Jorden var i vid Udstrækning i Hænderne paa Mellemmand, der havde Forpagtningen paa Livstid og Lov til at dele og bortleje Jorden i den Tid. Disse Mænd vare ikke ved nogen varig Interesse knyttede til Ejendommen; deres Formaal var at gjøre sig en Indtagt deraf med mindste Bekostning, og deres Mellemstilling brød det ellers naturlige Forhold mellem Landlord og Forpagter. Nøden i 1846 ødelagde og fjernede fuldstændig denne Klasse af Mellemmand og stillede Godsejer og den virkelige Forpagter Ansigt til Ansigt. Men den Maade, hvorpaa de sidste hidtil vare vant til at have Gaardene, ledede til, at de næsten kun betragtede Godsejeren som den, der blot havde at fastsætte Forpagtningsafgiften den første Gang, og de vedbleve derfor at handle med Ejendommene indbyrdes, noget, som Godsejeren stikende indvilligede i. Han havde Sikkerhed for Afgiften i de Penge, som den tiltrædende Forpagter maatte betale, hvilken sidste ogsaa for sin egen Sikkerheds Skyld søgte Godsejerens Samtykke til sin Overtagelse af Gaarden, og Godsforvalteren modtog, vurderede og afleverede Gaarden til den fratrædende Forpagter efter først at have fradraget alle Restancer. Denne Fremgangsmaade tiltalte bedst Godsejerne, af hvilke de fleste ikke havde Penge til Grundforbedringer, mange vare fraværende og ikke interesserede sig for Landet eller ikke havde Lyft til at have med en Mængde smaa Forpagtere at gjøre, som de ellers sjælden kom i Berøring med. I det nordlige Irland blev denne Salgsmaade lovlig anerkjendt som Forpagterens Ret. Og Savnet af denne Ret i de andre Dele af Landet fremkaldte en Agitation, som endelig førte til Udstedelsen af en Lov, the Irish Land Act, ved hvilken de Sædvaner, som havde faaet Fævd i Landet, bleve lovhjemlede. Den Skik, at Gaardene „sælges“ med Godsejerens Tilladelse af Forpagtere, der sidde paa aarevise

Forpagtninger, har tiltaget stærkt i Irland; og Ketten hertil er saa fast indprentet i Befolkningen, at de Paragrafer i the Irish Land Act, som gaa ud paa ved Regjeringens Understøttelse at hjælpe Forpagteren til at blive virkelig Selvejer paa billige Vilkaar, ere næsten slet ikke blevne paaagtede, idet Forpagteren har den Ide, at Gaarden allerede er hans, naar han kun svarer den moderate Afgift til sin nominelle Godsherre. Omstændigheder have saaledes medført, at Godsejeren ikke kan behandle sin Ejendom med samme Frihed som i England og Skotland, hverken i Valget af Forpagter eller ved Fastfættelsen af en rimelig Afgift. Men dette Forhold skyldes for en stor Del, at Godsejeren har forsømt at varetage sine Pligter som saadan ved ikke selv at iværksætte de uundgaaelige Grundforbedringer, hvilke Forpagteren derfor var nødt til selv at foretage, men hvorved han erhvervede sig en Ret som Partner i Jorden.

VI.

Grundforbedringer.

Idet jeg i det Foregaaende har bestræbt mig for at fremstille de tre Faktoreres Vilkaar og Stilling, som ere beskæftigede med Jordens Dyrkning i de tre Landsdele, skal jeg gaa over til at omtale en Del Forhold, som hæmme en stor Del af Godsejerne i den fri Benyttelse af Ejendommen, samt Midlerne, hvormed man med større eller mindre Held har overvundet dem. En meget stor Del af Landet dyrkes af Forpagtere paa Livstid med Forpligtelse til selv at drive Gaarden, en Omstændighed, som forhindrer Salg, hvortil kommer, at Jorden ofte er bebyrdet med Udbetalinger til andre Medlemmer af Familien og i mange Tilfælde med Gjæld. Den nominelle Indtægt reduceres ofte meget derved, og den Godsejer, der tilfyneladende har en Indtægt af 5000 om Aaret, har i Virkeligheden ofte ikke meget mere end Halvdelen deraf til sin Raadighed. I saadanne Tilfælde er der ingen Kapital til de Grundforbedringer,

Tom Godsejeren er kaldet til at udføre for at holde Godset i Strid med Udviklingen. Dette føltes som et stærkt Tryk paa den Tid, da Kornlovene ophævedes og Beshyttelsen ophørte for Landets Produkter. Af Hensyn hertil bevilligede Parlamentet derfor samtidig, at Godsejerne maatte faa Laan fra Staten paa billige Vilkaar til Dræning og Opdyrkning af Jord paa deres Ejendomme.

Kartoffelshygen i 1846 og 1847 var en stor Ulykke, men den gav tillige Stødet til de sidste 30 Aars Udvikling i Landbruget. Den førte endog med et Slag til Ophævelse af Beshyttelsestolden paa Landbrugsprodukter og aabnede derved for det engelske Folk Udgang til at hente deres Forsyning fra andre Lande, hvor Arbejdslønnen er lavere og Jorden rigeligere. Godsejer og Farmer satte sig i Bevægelse for at møde den Konkurrence, som de uundgaelig bleve udsatte for, og deres Bestræbelser bleve skjønnsomt støttede af Regjeringen ved Laan for at hjælpe dem ud over de første Aars Vanskeligheder. Efter at Parlamentets Bevillinger vare opbrugte, dannede der sig Selskaber (Land Improvement Companies) med det Formaal at fortsætte Værket efter de Principer, som hidtil havde staaet deres Prøve, skjøndt de dog selvfølgelig maatte kræve lidt højere Renter, end Regjeringen havde havt nødvendig.

Regjeringslaanene bleve i England og Skotland indskrænkede til Dræning og Jordopdyrkning; Godsejeren maatte selv sørge for Bygninger, Beje og Hegn. I Irland derimod, som altid har været begunstiget med Statsunderstøttelser, hdes disse ogsaa til sidstnævnte Forbedringer. Den aarlige Rente af Laanene var $6\frac{1}{2}$ pr. Ct., hvorved Kapitalen amortiseredes i 22 Aar, idet den egentlige Rente sattes til $3\frac{1}{2}$ pr. Ct. I mange Tilfælde overtog Forpagteren Betalingen heraf ved Siden af den øvrige Afgift, saa at Godsejeren, naar 22 Aar vare gaaede, altsaa baade havde Jorden grundforbedret og fri for alle Byrderne herved. Ikke saa sjældent nøjedes Godsejeren dog med, at Forpagteren betalte de 5 pr. Ct., medens

han selv betalte $1\frac{1}{2}$ pr. Ct. for at opnaa denne varige Fordel. Særlig var dette Tilfældet med Hensyn til Bygningerne, der ikke tilbagebetale de gjorte Udlæg saa hurtig, som Dræning og Opdyrkning.

The Land Improvement Companies fulgte de samme Regler, som gjaldt for Statens Laan, idet Laanene gaves paa første Prioritet i Ejendommen, medens Forrentningen og Kapitalens Amortisation var beregnet til 25 Aar. Det har været foreslaaet at forlænge denne Termin endnu mere for derved at faa den aarlige Rente formindsket; men dette er en tvivlsom Fordel, eftersom hver Generation har sin Art af Forbedringer at gennemføre, og det maa være en god almindelig Regel, at den ene Række Forbedringer maa have betalt sig, førend der lægges nye Byrder paa Jorden ved den næste.

Den Sum, som Landets Jord paa disse Maader er bleven bebyrdet med i Løbet af de sidste 30 Aar, beløber sig til 15 Mill. Pd. Sterl. — 12 Mill. i Storbritanien og 3 i Irland. Omtrent 8 Mill. bleve laante ud af Staten og 7 Mill. af private Selskaber. En stor Del af de første er nu tilbagebetalt og tynger saaledes ikke Jorden længere. To Trediedele af det hele Beløb ere anvendte til Dræning, det øvrige til Avlsbygninger, Arbejderboliger, Inddæmninger, Vandløb, Farmveje, Opdyrkning, Eksplantninger og Hegn. Laanenes Benyttelse skeer meget regelmæssig med omtrent en halv Million aarlig, og Udbetalingen foregaaer omtrent i samme Forhold. Mange flere Forbedringer end de alt gennemførte staa dog endnu tilbage, og saa mange nye Krav rejser sig, efterhaanden som Landbruget udvikler sig, at Systemet synes at skulle blive permanent. Det vil derfor være nyttigt at betragte den Maade, hvorpaa det nu arbejder, de Indvendinger, som ere gjorte imod det, samt hvorvidt det kan undgaa saadanne Forbedringer, som kunne lette Operationerne.

En Undersøgelse i denne Henseende blev foretaget af Overhuset i 1873. Den nedsatte Komite bestod af aner-

kjendte Dydigheder fra begge politiske Partier, store Gods-
ejere, fortrolige med disse Ting og med mere eller mindre
praktisk Indsigt i landøkonomiske Sager, og 23 erfarne Mænd
fra forskjellige Egne af Landet bleve hørte. Forstjellige
Exempler bleve herved fremførte for at vise det urentable ved
visse Foretagender, og man søgte Aarsagen hertil dels i
mangelfuld Udførelse deraf, dels i Mangel paa Kapital,
Energi eller Indsigt — Mangel paa Indsigt og Erfaring fra
Gods ejerens eller Godsforvalterens Side — eller ogsaa de
almindelige Omstændigheder af lignende Natur, som her og
der kunne indtræffe ved alle store Foretagender, og som ved
Misforstaaelse udledes af en svag eller uredelig Forvaltning.
Men efter som denne Undersøgelse omfattede Foretagender fra
alle Egne af Storbritanien fra et Tidsrum af 26 Aar og en
Anvendelse af over 10 Mill. Pd. Sterling, ere de exceptio-
nelle og forholdsvis faa mishykkede Tilfælde et stærkt Bevis
for, at Systemet har arbejdet heldig. Undtagen i de Til-
fælde, at det har været nødvendigt at restaurere gamle Byg-
ninger, fordi Godsejeren stadig har forsømt det — Tilfælde,
som have været meget hyppige baade i Nord og Syd — har
man altid gjort Regning paa nogen Indtægt af de anvendte
Penge, selv om det ogsaa har været til Opførelse af nye
Bygninger, og med Hensyn til alle andre Forbedringer gik
det almindelige Vidnesbyrd ud paa, at de betalte sig. Og
de, som vare mest kompetente til at tale med her, de For-
pagtere, der selv havde maattet betale Udgifterne, erklærede, at
Forbedringerne havde afaftet meget mere end den anvendte
Kapital med Renter.

Komiteen bemærker ganske rigtig, at det er en Uregel-
mæssighed, at private Transaktioner skulle være undergivne
Regjeringens Kontrol. Dette var fuldstændig berettiget, saa-
længe Pengene ydedes ved Staten. Men da disse Laan ophørte
og erstattedes af de private Selskabers, blev det bestaaende
Regjeringstilfald forsat af Parlamentet i den For-
mening, at Grundforbedringer i Landbruget vare en Sag af

almen Interessse. Dette skete dog ikke for at beskytte Kreditorernes eller Pantehavernes Interessser, hvilket ikke kan være en Regjerings Pligt, men derimod for at faa Laanene indførte paa første Prioritet i Arvegodsset og derved hjælpe Godsejerne til at faa Penge til Grundforbedringer, der er en Sag af Betydning for det Offentlige, til en lavere Rente, end det ellers var muligt. Disse preferentielle Prioriteter kunde kun opnaaes ved det stiltiende Samthkke fra de andre Kreditorers Side. Og det Middel, hvormed dette Samthkke hidtil er blevet opnaaet, har været, at en Regjeringsmyndighed har udstedt med Lovskraft en Attest for, at deres Sikkerhed ikke skulde lide noget retsligt Tab derved. Fortsættelsen af Statstilshnet er saaledes ganske i Godsejernes og især Fideikommisejernes Interessse, naar Forpagteren paa Livstid ikke er istand til at rejse Penge til Forbedringerne.

Ved Siden af disse offentlige og private Laan til Grundforbedringer have Godsejerne selv udlagt en meget større Sum i samme Djemed.

Det vil være nyttigt at betragte de forskjellige udførte Grundforbedringer efter deres Rækkefølge og det Udbytte, de have kunnet yde under en passende økonomisk Forvaltning.

Den første Grundforbedring i alle de Tilfælde, hvor den behøves, maa være Dræning; thi førend Jorden er befriet for stillestaaende Vand og derved sat istand til at støtte Landmandens øvrige Foretagender i fuldt Omfang, ere alle Udgifter til saadanne forgjæves. Det har aldrig været vanskeligt at erkjende Hensigtsmæssigheden af Dræning her til Lands, thi overalt, hvor Jorden trænger dertil og Arbejdet udføres med Indsigt, betaler den sig strax. Dræning af Agerland og god Græsjord under et Klima, hvor Dræning er fordelagtig, gjør Jorden varmere og mere sund for Planter og Dyr, Alting trives saa meget bedre, og alle Operationer blive saa meget lettere at udføre og paalidelige i deres Resultater, at den sikkert betaler sig. Naturligvis ville Udgif-

terne til Arbejde og Materialier føles alvorlig, men Værdien af Jorden og de fleste landøkonomiske Produkter stiger i samme Grad.

Hvad angaaer Udlæget til Bygninger er der ikke den samme Sikkerhed for, at det betaler sig. Bygningerne ere to Slags, dels Stald samt Laderum til Sædens Behandling og dels Boliger for Forpagteren og Arbejderne. Med Hensyn til den første Slags behøver man blot at henvise til den stigende Værdi af Husdyrene for at tydeliggjøre Fordelagtigheden ved, at der havees passende og velindrettede Stalde. Men de store Kornladers Tid er forbi. Sæden kan nu behandles meget mere økonomisk ved at stakke den i Marken, hvor den groer, og tørste den ved Dampkraft. Den delvise Forandring af Kornladerne til Kvæggårde eller i Græsegene til Hølader er den bedste Fremgangsmaade for at gjøre dem rentable; og naar Volsbygningerne ere blebne godt vedligeholdte af Ejeren, er deres Indretning efter det nyere Landbrugs Fordringer ikke meget bekostelig. Kun der, hvor de ere helt forsømte og kræve Ombygning, ere Udgifterne for store til, at de hurtigt kunne ventes dækkede. Men ogsaa her vil det bekræfte sig, at den større Økonomi i Arbejde og Foder, den bedre Bestaffenhed af Gjødningen og den større Trivselighed af Kreaturerne i Regelen give rigelig Erstatning for Udlæget. Tilføjelser til bestaaende Bygninger i særligt Djemed og godt udførte efter en velovervejet Plan ere i Regelen rentable. Den mere almindelige Fejl, at opføre store kostbare Bygninger uden tilbørligt Hensyn til Gaardens Størrelse og Værdi og med ringe praktisk Indsigt fra Godeejers eller Arkitektens Side, vil derimod kun altfor sikkert blive til Skuffelse saavel for Ejer som Forpagter.

Arbejderboliger henregnes til de mindst Lønnende af alle at opføre. Nye Boliger, selv om der bygges fire og fire sammen, kunne ikke for Tiden opføres billigere end 150 £ hver med tilbørligt Hensyn til Hygge og Trivselighed, og de koste endnu mere, hvis Transporten af Materialier med-

regnes. Til at afbetale denne Sum med Renter i Løbet af 25 Aar kræves en ugentlig Udgift af 4 Shillings. Men Arbejderne i det Sydlige have ikke kunnet betale mere end 1 a 2 Shillings af deres ugentlige Fortjeneste, saa at Godsejeren, som lejer gode Boliger til denne Rente, i Virkeligheden betaler 2 à 3 Shillings udover den fastsatte Ugeløn. Herved ere alle Parter mislede. Det er Godsejerens Pligt at sørge for, at de nødvendige Bygninger findes paa Godset. Han maatte sørge herfor, hvis han selv dyrkede Jorden, og det samme maa kræves af ham, om han lader en Anden dyrke den. Jordbrugeren, hvad enten han er Ejer eller Forpagter, skal forsyne Gaarden med Sædeforn og den levende og døde Besætning, som er nødvendig til Jordens Drift. Begge Parter ere berettigede til at vente sig Renter af den anvendte Kapital: Godsejeren en mindre af sin sikkert anbragte og jordforbedrende end Forpagteren af sin, der er underkastet Tidens tærende Omstiftelser og desuden skal give ham en Løn for anvendt Arbejde og Digtighed. Arbejderboligerne ere lige saa uundværlige som Stalde og Lader, og ingen Farm kan siges at være komplet, naar den ikke raader over et passende Antal. Disse tilligemed de andre nødvendige Bygninger skulde overdrages Forpagteren til en Afgift, som kunde give Godsejeren en rimelig Rente af hans indestaaende Kapital, og det maatte da overlades til Forpagteren og Arbejderen at affordere med hinanden paa Basis af, at de begge forholdsvis skulle betale et Bederlag for Bygningernes Benyttelse, reguleret af den forhaandenværende Efterspørgsel og Tilbud. Paa denne Maade vilde Udgiften til Arbejderboliger blive lige saa rentabel som enhver anden, fordi den vilde blive reguleret efter de virkelige Fornødenheder og Krav paa Gaarden.

Den nævnte Fremgangsmaade vilde særlig kunne anvendes, hvor nye Arbejderboliger opføres. I de allerfleste Tilfælde have de dog allerede i tilstrækkeligt Antal. I de

fleste Egne trænges der snarere til en Forbedring end en Forøgelse af dem. I de sidste 30 Aar har Landbefolkningen aftaget. De Forhold, som have medført dette, ere endnu tilstede i fuld Udstrækning. Tilstagende Lettelse i Kommunikationen mellem Landsdelene og for Udvandringen leder mere og mere til at fjerne den mere energiske Del af Landbefolkningen. Dette har forhøjet Arbejdslønnen og Driftsomkostningerne ved Agerlandets Dyrkning. De arbejdende Klasers Velstand i andre Stillinger har samtidig i høj Grad forøget Efterspørgselen efter Kjød og Mejeriprodukter og derved stærkt forøget Indtægten af Græsjord. Den naturlige Følge heraf er, at Agerlandet, saafremt det egner sig dertil, mere og mere lægges ud i Græs, og denne Proces er atter ledsaget af Indførelsen af arbejdsbesparende Maskiner. Der er derfor paa to Maader en Tendents henimod en Aftagen af Landbefolkningen, dels ved at den drages over mod den bedre lønnende Industri, og dels ved at Efterspørgselen efter Arbejde aftager paa Landet. Det er derfor en meget vigtig Kjendsgjerning til Forstaaelsen af denne Sag, at der i Tiden mellem 1861 og 1871 har vilst sig en Aftagen i Landbefolkningen i alle Grevskaber i England undtagen i fem, og at det alene er i Egnene omkring Dhyerne samt i Fabrik- og Minedistrikterne, at en Tilvæxt har fundet Sted. Fremtidige Foranstaltninger med Arbejderboliger paa Landet bør derfor mere gaa i Retning af Udbedring end Opførelse af nye.

En Mængde Beviser kunde lettelig anføres fra de fleste Egne af Landet for, at der i Almindelighed ikke maatte mangle paa rigelig Erstatning for Udlæg til Forbedringer i Landbruget. Den Kjendsgjerning, at Udgifterne til Forbedringer ikke aftage trods den store Fordyrelse af Materialier og Arbejde, vil oppeje alle Indvendinger eller enkeltvise Exempler paa det modsatte. Den administrerende Direktør for the Lands Improvements Company har skrevet en meget

instruktiv Afhandling om denne Sag. Deri opgives den forøgede Indtægt i 40 Tilfælde, — ikke udsøgte Tilfælde, men saaledes som de almindelig forelaa, — som man havde haft i de forøgede Afgifter, der vare en Følge af Forbedringerne. Med et samlet Udlæg af 195,000 £ var der i Løbet af 7 à 10 Aar opnaaet en Forøgelse i Afgifterne af 31,000 £. Blot i 5 Tilfælde havde man ikke kunnet betale Renter og Amortisation ad denne Vej. I alle de andre Tilfælde var der opnaaet en Indtægt derudover og i mange en stor. I det Hele taget var Afgiftsforhøjelsen lig med 15 pr. Ct. af den anvendte Kapital, og hvis denne Rente kapitaliseres efter den almindelige Burderingsmaade, $3\frac{1}{3}$ pr. Ct., er den anvendte Kapital altsaa forøget med mere end det firdobbelte. Naar Godsejerne i Almindelighed kunde paaregne noget lignende som Gjennemsnitsindtægten af de 40 Exempler, vilde de være istand til ved Hjælp af the Lands Improvement Acts at forbedre deres Godser ikke alene uden Tab, men endogsaa med stor øjeblikkelig Fordel. I den nævnte Afhandling kunde der imidlertid ikke gjøres nogen Adskillelse imellem den Forhøjelse af Afgiften, som skyldtes selve de udførte Forbedringer, og den, der er en Følge af Landets tiltagende Velstand, Produkternes stigende Værdi og Anlægget af Jernbaner og Veje. Men paa den ene eller den anden Maade er Godsejeren fuldstændig sikret.

Og ifølge Forholdene her i Landet maa dette ogsaa være Tilfældet overalt, hvor Forbedringerne gennemføres med tilstrækkelig Indsigt. Vedkommende Forbedrer har kun at gjøre med en Artikel af begrænset Omfang, for hvis Frembringelser der er en stadig stigende Efterspørgsel. Naturen har givet os et Klima, der i højere Grad end noget andet Lands i Europa begunstiger Produktionen af Kjød og Mælk, Grønt og Græs. I Forhold til deres Værdi ere disse Produkter de mindst bekostelige at frembringe, og de berøres derfor i ringere Grad af Arbejdslønnens Stigning.

Den tiltagende Efterspørgsel og den deraf følgende vokende Værdi af dem, bevirker et stadigt Pres for at forøge Produktionen, som endnu til en vis Grad kan tilfredsstilles ved at forbedre den Jord, vi dyrke. En stor Del af Jorden under Dyrkning gjør Forbedringer mulig og mange af de øde Strækninger, som hidtil have været overladte til Naturen alene, kunne ogsaa blive fordelagtig opdyrkede for Opdræt af Kvæg og Faar.

VII.

Jordens Værdiforøgelse i den senere Tid.

I Løbet af de sidste 20 Aar er Jordens Værdi stegen meget bethdelig. Indkomstskatten er meget instruktiv i denne Henseende, og idet den viser Afgiften af Jord i de tre Lande hvert for sig, faaer man et Middel til at bedømme Fremgangen i hvert enkelt Land. Denne Fremgang synes ikke at have taget sin Begyndelse i England førend efter 1858, idet Jordvurderingen i 1857 gav 50,000 £ mindre end i 1846. Siden 1858 har Stigningen været jævnt fremadstridende med i Gjennemsnit 470,000 £ om Aaret. I Skotland synes den at have begyndt noget tidligere, og Gjennemsnittet er 82,000 £ aarlig. For Irlands Vedkommende har man ingen sikre Opgivelser før 1862, og Fremgangen siden den Tid er 39,000 £. Hele Fremgangen i Løbet af 18 Aar har været lidt over 20 pr. Ct., men, som det vil sees af nedenstaaende Tabel, har Skotland haft en forholdsvis større Fremgang end England. Den ringe Fremgang i Irland danner en slaaende Kontrast til de to andre Landes. — Kapitalværdien af den totale Fremgang i Henhold til de nuværende Priser paa Jord vil blive betragtet næsten som vidunderlig, særlig af dem iblandt os, som ere gamle nok til at erindre de skrækindjagende Profetier om Landbrugets Ruin, der skulde blive en sikker Følge af den fri Udgang for fremmed Korn.

Samlet aarlig Indtægt af Jorden, vurderet til Indkomstskattens Paaligning i Aarene 1857 og 1875.

	1857.	1875.	Fremgang.	Fremgang i pr. Ct.	Fremg. kapita- liseret efter 3½ pr. Ct. £
	£	£	£		
England	41,177,000	50,125,000	8,948,000	21	268,440,000
Skotland	5,932,000	7,493,000	1,561,000	26	46,830,000
Irland (siden 1862)	8,747,000	9,293,000	546,000	6	16,380,000
	55,856,000	66,911,000	11,055,000	—	331,650,000

Den overordentlige Fremgang i Værdien af Landejendom i saa kort en Tid af 20 Aar er særdeles mærkelig. Det er allerede blevet viist, at Udlæget til Forbedringer optaget ved Aaan beløb sig til 15 Millioner. Hvis man antager, at der i samme Periode er anvendt tre Gange saa meget af privat Kapital uden Aaan, saa seer man, at Kapitalværdien af Landejendommene er forøget med over 331 Millioner Pd. Sterl. ved en Udgift, der rimeligvis ikke er over 60 Millioner. Fremgangen skyldes hovedsagelig, som forud omtalt, den tiltagende Konsumption og Værdi af Kjøb og Mejeriprodukter og er derfor kun tildels Resultatet af Grundforbedringerne.

Men i Gjennemsnit ere Englands Godsejere blevne berigede med mere end en Femtedel og Skotlands med mere end en Fjerdedel; Fremgangen har ikke overalt været lige stor. I de rene Korndistrikter og paa Kalk- og Sandjord i de mere tørre Grevstaber har Fremgangen været lille; paa fattig Lerjord slet ingen. Den har været størst i Græsdistrikterne i Vest og Nord. Fremgangen i Skotland kræver særlig Opmærksomhed. Den større Mængde Græsland i Skotland er uden Tvivl en Medaarfsag til den større Fremgang, men paa den anden Side er Arvesølgene strængere, og det antages, at Jorden er mere behæftet der end i England, saa i disse Henseender har Skotland ingen Fortrin. Men det var den heraf følgende større Kraftløshed hos den skotske Bordejer, som tidlig drev ham til at søge efter Hjælp. For lidt over et Aarhundrede siden, i

1770, fremkom den første Forbedring af Landbolovgivning, den berømte Montgomery Act, hvis Forord tydelig forklarer dens Oprindelse: „eftersom megen Skade for det Offentlige opkommer, og som maa daglig forøges, saalænge Loven tillader slige Vaand at bestaa, dersom ikke paa saadant raades Bod“ — og derefter foreskriver Loven et Middel, i Principet meget ligt det, som Dræningsloven foreskrev for begge Landsdele 80 Aar senere. Men Evnen til at rejse Penge vilde ikke alene have været nok. Det var nødvendigt tillige at sørge for, at Pengene bleve godt anvendte, og det listige Hoved, som udtænkte the Montgomery Act, hvervede Forpagternes Bistand ved at give dem Sikkerheden af de 19aarige Forpagtninger og opnaaede derved deres Kooperation ved Forbedringernes Gjennemførelse og ved de paafølgende Foranstaltninger til at gjøre disse rentable. Denne Kooperation mellem Godsejer og Farmer havde været i fuld Virksomhed i mere end to Menneskealdre, da Robert Peel fremkaldte Dræningslaanene i 1848, og begge Parter bestræbte sig nu ivrig for at benytte sig af de billige Vilkaar, som Loven tilbød Laanene paa, og dette fortsattes endnu den Dag idag. De Rettelser, som gaves ved Forbedringen af the Land Act i 1864, og som gjøre det muligt for den i Ejendomsretten indskrænkede Godsejer at arbejde med egne Midler uden Mellemkomst af the Improvement Companies, bleve strax erkjendte i Skotland, som har benyttet sig deraf i et Omfang, der er forholdsvis sex Gange større end i England. Som en af Bidnerne for Komiteen i Overhuset udtalte, „var Forpagteren i Skotland i Virkeligheden den, der benyttede Laanene“. De mødte Godsejeren mere end paa Halvvejen i at bidrage til Laanenes Tilbagebetaling; og i Stedet for at holde sig tilbage eller vente paa at blive ansporedede til hyderligere Anstrængelse, konkurrerede de endog saa for stærkt med hinanden for at opnaa Forpagtninger paa Vilkaar, som nu have gjort disse mere rentable for Godsejeren end for dem selv. I Almindelighed findes ikke en saadan landøkonomisk Foretagelsesvaand i England.

Hvad er Aarsagen til denne sidste Forskjel mellem de to Landsdele? Der er væsentlig tre Aarsager, som give den skotske Godsejer Fortrinet: en tidligere erhvervet Erkendelse af Fordelene ved Grundforbedringer, et bedre Kjendskab til hans Forretning som Fordejer og endelig det almindelige Forpagtningsystem. Den første Aarsag er allerede omtalt, men heraf har naturlig fulgt hans bedre Kjendskab til Forretningerne. De ere opdragne dertil af Fædre, som i deres Tid ligeledes havde lært at sætte sig ind i Forvaltningen af deres Ejendom. Sir Walter Scott erindrer de Samtaler, som i hans Ungdom vare almindelige, naar han besøgte sine Slægtninge paa Landet: en Sammenligning af Fortrinene ved „lange“ og „korte“ Faar, Jordopdyrkning og Fordelene ved Læplantninger i et bart Land. „Altid plant et Træ“ var den sidste Formaning af en døende skotsk Godsherre til sin Søn, „og det vil gro, medens du sover“. Fædregaarden (the „home“ farm) blev altid drevet af den skotske Godsejer selv, og Edinburgh Universitet har i mange Aar havt en Lærestol i Landbrug. Det er vel sandt, at de engelske Skoler og Universiteter have længe øvet en stærk Tiltrækning paa de større skotske Godsejere, men Tonen dér har ikke formaaet at udrydde af den unge Skottes Sind den medfødte Kjærlighed til Gaard og Mark og til hans Fædres landlige Bestjæftigelse.

Denne Indsigt i Forretningen er en Sag af stor Betydning for dem, der som engelske Fordejere raade og arbejde med saa stor en Kapital, en Kapital langt større end hele Bærdien af vore Jernveje, Miner, Jernværker, Kanaler og Gasværker tilsammen. Mænd med den største Dhygtighed, med særlige Kvalifikationer og Uddannelse ere bestjæftigede med Forvaltningen heraf. Men stadig Ugtpaaagivenhed overfor fremadskridende Opfindelser, ved hvilke store Resultater kunne opnaaes ved et givet Udlæg, er aldeles nødvendig for at kunne bestaa med Fordel i den almindelige Konkurrence. Ejerne af store Godsar betro Bestyrelsen deraf til Godsforvalterne, der ere mere eller mindre kvalificerede, mange

meget dhgtige, men ofte hæmmede ved Principalens pressende Forlangende om at faa det højst mulige Udbytte ved de mindst mulige Omkostninger. Godsejeren tager alt for sjælden en saa aktiv og intelligent Del i Forvaltningens Detailler, som kunde overbevise ham om Nødvendigheden af at holde hans Gaard i en høj Orden. Det er ikke en egentlig Forretnings- sag for ham. Lad os til Sammenligning tage en Fabrikant, Kjøbmand eller Skibsejer, anvendende hver en lige saa stor Kapital som en Godsejer, der har en aarlig Rente af 5000 Pbd. Sterl. Hvad vilde man tænke om en Uldvarefabrikant, som uden den mindste Forberedelse eller særligt Kjendskab fatte 100,000 Sterl. i den Forretning? Eller om en Mand, som overtog en merkantil Bedrift af samme Størrelse, uden forud at have skrevet eller læst saa meget som et Forretningsbrev? Eller om en ung Officer, der paatog sig Direktionen af og Ansvar for et stort Skibsbyggeri? Og dog stæer noget lignende hver Dag med Flertallet af de engelske Godsejere. Dette forklarer, hvorfor de saaledes paatagne Forretninger „ikke ere tilstrækkelig lukrative til derpaa at anvende megen Kapital.“ Og Folk overrastes ved, at der indenfor de engelske Ders snævre Grænser, med deres mhyldrende, velhavende og kjødspisende Befolkning, endnu findes en saa stor Del dyrket Jord, som det tillades at forblive kun partiel produktiv.

Den tredie Retning, i hvilken der er en Forstjæl mellem de to Lande, er de aarevise Forpagtninger i England, medens de 19 eller 21aarige ere Regelen i Skotland og kun en Undtagelse i England. Det ligger i de aarevise Forpagtningers Natur, at de maa være usikre. Men Penge anvendte i Landbruget kræve Tid for at blive rentable. Hvorledes kan det da ventes, at en Mand, der kan opsiges med et Aars Varjel, vil være villig til at gjøre Forbedringer? At det stæer i mange Tilfælde, beroer paa Tilstanden til et gammelt Forhold mellem Godsejer og Forpagter. Der findes ikke i nogen anden Stand en håderligere Mand end den engelske Godsejer. Men med fuld Erkjendelse af hans Bestræbelse for at være

retfærdig og billig i hans Forhold til Forpagteren, er det dog forgjæves at vente Foretagsomhed og Fremgang, hvor der ingen virkelig Sikkerhed er. Hvad enten denne bedst kan opnaaes ad Lovgivningens Vej, eller ved særlig Overenskomst, eller ved at der gives Sikkerhed med 2 Aars Opsigelse, ligemeget, der maa tilvejebringes Sikkerhed paa en eller anden Maade for, at en passende Kapital kan flyde ind i Driften af Jorden.

Godsejere med uindskrænket Arvesølge faa vel som Forpagtere paa Livstid gjøre meget hyppig Brug af den Ret, som er given ved the Land Improvement Act. Dens Regler for en aarlig Tilbagebetaling af Laanet, ved hvilke paa en Gang Godset forbedres og Laanet betales, anbefaler sig selv til enhver Mand, som ønsker at beholde og forøge sin Ejendom. Ved Siden heraf gives der saa Godsejere, som enten ikke have modtaget ved Arv eller selv optaget Panter i deres Ejendom. Dette er almindeligt i alle Landsdele og vil neppe kunne ændres ad Lovgivningens Vej. Den indskrænkede saa vel som den fulde Besidder af Ejendommene have maattet indlade sig herpaa. Hvis der derfor kræves yderligere Udlæg, kunne Pengene paa almindelig Maade kun rejstes paa mindre billige Vilkaar end ved de tidligere Laan, og rimeligvis kan den indskrænkede Ejer slet ikke staae Penge paa noget Vilkaar. Men det smukke Princip i Robert Peels Dræningslov, hvis Hovedpunkt er, at intet Laan maa gives, som ikke lover et større Udbytte end den aarlige Rente og Mortifikation tilfammen, tillader, at der optages Laan paa første Prioritet, uden at tidligere Kreditorer derved forurettes, og giver paa denne Maade Laantageren Sikkerhed for, at han kan faa Pengene paa fordelagtige Vilkaar, hvad enten saa Arvesølgen er indskrænket eller uindskrænket.

Men der er mange Slags Grundforbedringer, som ikke kunne komme ind under denne Lov, og som derfor maa behandles paa en anden Maade. I visse Grevskaber t. Ex. og i Nærheden af nogle af de store Byer er der store Stræk-

ninger, som bestaa af forholdsvis ufrugtbar Jord, forpagtet som Gaarde til en lav Afgift, og som kun give en ringe tilfredsstillende Indtægt for dem, der ere knyttede til dem. Der kan findes Tilfælde, at en Ejer med indskrænket Ejendomsret, der har arvet et saadant Gods efter en Mand, der var i en lignende Tilstand af Magtløshed, befinder sig omgiven af almindelig Fremgang, men er nødt til at holde maaste et halvt Dufin Sogne i en næsten stagnerende Tilstand. Landskabet er maaste skovrigt og malerist, med god Fernvejsforbindelse med Bhen og særdeles passende for Lyststeder. I saa Tilfælde skulde Ejeren strax sælge det, om han har Magt dertil, i smaa Parceller til denne Brug, beholdende som Rest en betydelig Familieejendom. Det vilde ikke være vanstelig at nævne Tilfælde, i hvilke dette kunde gøres til overordentlig stor Fordel for Ejeren, Omegnen og det Offentlige. Tag t. Ex. en indskrænket Ejer af 10,000 Acres Land, givende tilsammen en Rente af 10,000 Pbd. Sterl. Hvis han kunde sælge 2000 Acres til Lyststeder for en Pris af 100 Pbd. Sterl. pr. Acre, eller 20,000 Pbd. Sterl. og beholde sit Familiesæde og 8000 Acres, saa vilde hans aarlige Indtægt være 8000 Pbd. Sterl. tilligemed 4 pr. Ct. Rente af 200,000 Pbd. Sterl. = 8,000 Pbd. Sterl., altsaa tilsammen 16,000 Pbd. Sterl. eller 60 pr. Ct. mere end før. Han vilde derved øjeblikkelig være istand til at gaa fremad med Forbedringer af den tilbageblivende Ejendom, medens Omegnen vilde høste Fordel af Tilførselen af ny Kapital og nye Ideer, der kunde opløse en Scene, som hidtil kun havde af født en mørk og utilfredsstillende Ligegehlidighed. Ejendomsbesiddere, som ved fideikommissariske Baand ere udelukkede fra at drage en saadan Fordel af deres Stilling, ere derved berøvede en uberegnelig Velgjerning for sig selv og deres Familie.

Til en vis Grad har man allerede faaet Djnene op herfor, og der overtages nu neppe nogen Landejendom, uden at der medfølger en vis Ret til at sælge. Principet er anerkjendt og kan med stor Fordel gøres almengjældende. Begrænset Ejendomsret til Jord som til anden Ejendom

vil dog rimeligvis vedvare. Jeg ønsker for Øjeblikket at undgaa enhver Diskussion af denne Sag som et politisk Spørgsmaal, men jeg længes meget efter at se Ejendomsretten i disse Tilfælde i det mindste begrænset paa Livstid med udvidet Magt til at følge, for at ikke den bedste Anvendelse af Jorden paa mindste Maade skal hæmmes. Dette, i Forbindelse med et bedre System for Overdragelse af Jord for længst lovet og længselsfuldt ventet af Mænd af alle Partier, vil gjøre Landet mindre afhængigt af saadanne palliative Midler som Land Improvements Acts. Imidlertid have disse været og ville vedblive at være en uundværlig Hjælp, eftersom Grundforbedringer af Jorden uden dem ville blive endnu mere umulige i en stor Del af Landet.

Men selv en større Frihed for Godsejerens Virkeevne vil ikke slaa til, saafremt den ikke støttes af en intelligent og foretagsom Forpagterstand. Den stærke Fremgang, der har fundet Sted i de senere Aar baade med Hensyn til Kvægbestanden og Jordens Dyrkning skyldes væsentlig den De udstrakte Forretninger, som ere fremkomne i Import og Fabrikation af kunstige Gødnings- og Foderstoffer, viser Forpagternes Beredvillighed til at aabne nye Udveje, der love nyttige Resultater. De have sat store Kapitaler paa Spil, og de kræve med Rette at faa Frihed med Hensyn til Dyrkningsmaade og Sikkerhed for, at den Del af Kapitalen, som er indlemmet i Jorden for at bringe Indtægt i Fremtiden, ikke konfiskeres eller vedvarende forbliver ubeskyttet ved Kontrakt eller Lov.

VIII.

Statens Forhold til Landbruget.

Der findes ingen Agerbrugsminister i Storbritanien, og det er aldrig forsøgt fra Regeringens Side at blande sig i Jordens Dyrkning eller i Forholdet mellem Godsejer, Forpagter og Arbejder. Der gives ingen Statskafrier eller Statshollænderier eller Hesteopdrætningsanstalter og ingen

Stats-Landbostoler. I Irland blev der under Kartoffelmisvæxten oprettet en Del saadanne Skoler og Forsøgs-gaarde paa Statens Bekostning, og i den Oplosningstilstand, hvori Landet den Gang befandt sig, gjorde disse Indretninger nogen Nytte. Det almengjældende Princip i vort politiske System er, at enhver Handel og Forretning skal hjælpe sig selv, underordnet de almindelige Love og kontrolleret af Reglerne for den frie Konkurrence. Den politiske Indflydelse, som Landbointeressernes Repræsentanter raade over, sikrer dem en forholdsmæssig Del i Landets Styrkelse, og deres store Rigdom giver dem Midler til at fremme alle Sager, der ere af almen Betydning for dem som Stand. De kongelige Landbrugsselskaber i England og Irland og Highland and Agricultural Society i Skotland ere selvstændige nationale Institutioner til Agerbrugets Fremme i hvert af de tre Kongeriger. Og ved Siden af større provinzielle Selskaber i forskjellige Dele af Landet findes der i ethvert Grevskab en eller flere lokale landøkonomiske Foreninger med samme Maal. De ere alle baserede paa Selvhjælp, og hverken faa de Understøttelse fra Staten eller ere underkastede dens Kontrol. De gode Følger af dette Princip kunne sees af det heldige Maade, hvorpaa de have fremkaldt en fredelig Rappesrid imellem alle Landboklasser og udsprede Kjendskab i enhver Del af Landet til de bedste Husdyrracer og de mest forbedrede Redskaber og Fremgangsmaader i Landbruget.

Det eneste Regjeringsdepartement, som staaer i direkte Forhold til Landbruget, er Indhegnings- eller Udskiftnings-Departementet (Inclosure Office), som har forskjellige Formaal mere eller mindre henhørende under Landvæsenet, men som er uden Magt til at indblende sig i nogen Sag, undtagen naar det ansøges om Midler til Fremme af Grundforbedringer. Omkostningerne ved dette Departement udredes af dem, der benytte det. Det oprindelige Formaal var at fremme Opdyrkningen af øde Land for derved at forøge Hjemmeproduktionen af Fødemidler og staafe Betsjæftigelse for

Landarbejderne. Disse Formaal have i stort Omfang, og faa vidt det var nødvendigt, steet Fyldest paa anden Maade, og Landarbejderen er heldigvis bleven uafhængig af saadan Hjælp. Formaalet for denne Afdeling af Departementet er nu ikke længere at fremme Indhegningen og Udskiftningen af Landet mellem de forskjellige Ejere undtagen i Tilfælde, hvor Forbedringer ikke paa anden Maade kunne gennemføres, men derimod at fremme Benyttelsen af Fællede og Overdreb ifølge en bestemt Plan, hvorefter Jorden kan drænes, beplantes til Lyft eller Læ og forbedres som Græsgang, uden at det Offentlige derved forhindres i Brugen og Udskiftningen deraf. Parlamentet har fra Tid til anden benyttet Departementet i forskjellige Djeved. Lovene angaaende Dræning og Grundforbedringer ere saaledes administrerede af Departementet, og dets Kontrol giver Sikkerhed for, at de bevilgede Foretagender haade ere nyttige og blive vel udførte, saa at den fremtidige Ejer ikke ved sin Overtagelse af Godsset skal være udsat for at skulle komme til at betale urentable Udlæg, gjorte af hans Formand. Men et Regjeringsstilshn under disse Omstændigheder er alene en Frugt af det herskende kunstige System af Fideikommis- og Stamgods.

Departementet nedfætter ogsaa Kommissioner til at forestaa Vandafledningen i Distrikter, som ere udfatte for Overlømmelser, Foretagender, der omfatte store Landstrækninger, og som udføres efter en bestemt Plan, medens Omkostningerne paalignes Fordejerne i Forhold til den Nytte, de have deraf.

Overlømmelserne i Dalene i Efteraar, Vinter og Foraar medføre en frugtbar Vanding af Jorden, idet der affattes Dynd under Vandets delvise Stillestaaen. De ere derfor meget velgjørende, hvis de ikke vare for længe. Det overløede Land maatte aldrig opbrydes, da det her til Lands er mest fordelagtigt som Græsland. Førend Dræning var indført, vare Strømmene langt rigere paa Dynd og derfor ogsaa mere befrugtende end nu, da Regnen i Dplandene

filtreres gennem Jorden. Sommeroversvømmelser ere skadelige, men indtræffe sjælden; om de ogsaa en Gang hvert tyvende Aar staae eller bortskylle Høet, saa give de dog igjen Erstatning herfor i den større Efterflod, som følger efter. Hvis de naturlige Flodlejer bleve holdte fri for Hindringer for Vandløbet, vilde Oversvømmelserne gjøre meget mere Gavn end Skade.

Men i tidligere Tid, førend Dampkraften kjendtes, benyttedes Vandkraften som en værdifuld Hjælp baade for Møller og Sejllads. Diger og Dæmninger opførtes, og Ejendomsrettigheder voksede frem, som have været til stor Hindring for Vandafledningen. Skjøndt de Byer, der ligge ved Floder, i Regelen ere byggede over Flodmærkerne, hemsøges de dog tit af Oversvømmelser, og det er lige saa vel i deres Interesse som i Landets, at alle kunstige Hindringer i Vandløbene blive fjernede. Der er nu ikke nogen Nødvendighed for at holde paa disse, eftersom Dampkraften overalt kan anvendes i Stedet for Vandmøller, og den langsomme Sejllads med Pramme kan erstattes af den hurtigere og sikrere Befordring paa Jernvejen. Pramsejlladsen medførte én Fordel, nemlig, at man var nødt til at holde Vandløbet aabent ved at fjerne Planteværten, som sammen med det Dynd, der ophobes herved, efterhaanden stopper for Strømmen. Der opstaaer imidlertid strax Spørgsmaal om Erstatning, saasnart en eller anden Rettighed berøres, og det er derfor nødvendigt, at der findes en Autoritet, som kan kontrollere og forlige Interesserne.

Inclosure-Departementet kan, naar Ansøgning derom indgives, foranledige Dannelsen af Vandafledningsdistrikter, som kunne omfatte en Del af eller hele Flodbasinet. Ifølge dets Erfaring ansees det for heldigst at stille hvert Flodbasin som et Hele under Tilsyn af en kompetent Autoritet med Ret til at danne Vidistrikter, hvis Forvaltning overdrages til Repræsentanter af Overbestyrelsen. Da det ikke er Formålet at forhindre Oversvømmelser, men kun at begrænse deres

Varighed, behøver man sjældn at ty til større kunstige Foranstaltninger.

En anden meget nyttig Virksomhed af the Inclosure Office er Udstykning af Jord. Ved Hjælp af dets Kommissærer kunne Jordejerne altid for en ringe Udgift faa enhver Uregelmæssighed i Skjællene rettet eller selv hele Gaarde og Godser udtufte. Dette kan gøres uden Risiko eller Undersøgelse af Rettighederne, der ere knyttede til Ejendommene hver for sig, nemlig ved den simple Fremgangsmaade, at alle Rettigheder og Byrder forblive hos den samme Person. De eneste Spørgsmaal, som Kommissærerne have at afgjøre, ere: kan Byttet ske uden Skade for de to Ejendomme? have de Parceller, som ønskes byttede, en lige stor Værdi eller dog ikke en Værdiforskjel, der overstiger en Ottendedel? Naar dette er tilfredsstillende afgjort, autoriserer Kommissionen Udtuftningen, og den ene Parcel sættes da i alle Henseender i den andens Sted, og saaledes, at om ogsaa Byrderne bag-ester findes at være fejlagtige, beholder dog den Person, hvem dette godtgøres, den Jord, som Kommissionen har overdraget ham og ifkædt sine Forpligtelser. Bestemt Anmeldelse maa gaa forud. Tilladelse og Ordre til Udtuftningen gives ikke før 3 Maanedes efter Anmeldelsen, og hvis da nogen melder sig med Fordringer i vedkommende Ejendomme og ikke vil samtykke i Handelen, tilbageholder Kommissionen sin Bevil-ling, saalænge Trækten vedvarer. Fra Tid til anden er Kommissionens Fuldmagt bleven udvidet til at omfatte alle Tilfælde, der ligge udenfor de oprindelige Love. Alt Slags Arvegods kan nu let blive udtuftet og til moderate Omkost-ninger. En Værdiforskjel af indtil en Ottendedel kan blive udjævnet ved en Rentepenge.

Den Fuldmagt, som Departementet saaledes er udrustet med, benyttes i meget stor Udstrækning. Særlig søges den til Regulering af Grænseskjal eller Udtuftning af Jordlodder og i mange Tilfælde for at lette Bygningsforetagender, og

Virksomheden omfatter fra 6000 til 10,000 Acres om Aaret til en Vardi af 400 a 500,000 £.

IX.

Opdyrkning af Jord og Arvefæste.

Det Omfang, i hvilket øde og udhyrket Jord er bleven udstykket under Regjeringens Kontrol, kan sees af en Beretning, som fremkom paa Underhusets Foranstaltning i 1873; Herefter udgjorde Fælleder og Overdrev i England og Wales den Gang 2,632,000 Acres eller omtrent $\frac{1}{14}$ af hele Landets Overflade. 1 Million Acres deraf egner sig rimeligvis til at forbedres ved Opdyrkning, Dræning eller Plantning. Førend den almindelige Hegnslov (the General Inclosure Act) udstedtes 1845, vare 2500 Udstykningsplaner blevne sanktionerede ved særlige Parlamentsakter, hvilke omfattede 2,142,000 Acres af øde Land. Siden 1845 er dertil føjet 600,000 Acres, saa at indtil nærværende Tid 2,757,000 Acres ere indbundne.

De siden 1845 og indtil nu foretagne Udstykningsplaner vise nogle ret interessante Resultater med Hensyn til Jordens Fordeling, den Forøgelse af smaa Fordejere, som har fundet Sted, samt de Forbedringer, som af det Offentlige ere foretagne, medens Udstykningsplanen foregik. Disse Resultater ere helt igjennem uafhængige af de personlige og offentlige Fordele, som ere en Følge af selve Opdyrkningen og de landøkonomiske Forbedringer af Jorden. De 600,000 Acres, som ere behandlede siden 1845, ere blevene delte imellem 26,000 forskellige Ejere med gennemsnitlig $44\frac{1}{2}$ Acres til hver Lehnsherre, 24 Acres til hver Medejers i Fælleder (commonright owner) og 10 Acres, folgte for at dække Udgifterne, til hver Kjøber af Jord. I mange Tilfælde bleve Udgifterne dækkede ved at paalignes de interesserede Personer, men dette skete efter frit Valg, idet Vedkommende ogsaa kunde sælge en Del af Jorden i dette Øjemed, og saaledes bleve 35,450 Acres folgte, hovedsagelig i smaa Lodder til 3500 Kjøbere. Lehnsherrerne (the Lords of the manors),

620 i Tal, fik til Erstatning for deres Ret til Jorden i Gjennemsnit $\frac{1}{15}$ af Arealet. Loven af 1845 bestemte, at øde, uopdyrket Lehnsgjord (wastes of manors) kunde udstykkes til offentlige Formaal, og der gjordes i den Henseende en bestemt Forstjæl mellem de egentlige Fælleder og ikke udstykket privat Ejendom, der ikke saaledes kunde benyttes til det Offentlige.

Da dette er den største og mest almindelige Udstykning af Jord i smaa Ejendomme, som har fundet Sted her i Landet i den senere Tid, var det ønskeligt at vide, hvem og i hvilke Stillinger de Personer vare, som overtog Jorden. I det Djemed er tagen en af de legale Fortegnelser over Lodtagere og Kjøbere fra hver af de følgende Grevstaber: Bucks, Cumberland, Chester, Devon, Essex, Hants, Herts, Lancaster, Norfolk, Oxford, Stafford, Sussex, Worcester og i Wales, Carnarvon og Carmarthen. Paa det Grundlag, og for saa vidt at Gjennemsnitstal ere mulige, er det forholdsvise Antal i hver af de forskjellige Klasser blandt de 26,000 Jordejere, mellem hvilke Jorden blev delt, følgende: Fribonder og Farmere 4836, Butiksholdere og Handelsmænd 3456, Arbejdere og Minerere 3168, Esquires 2624, Enker 2016, Gentslemen 1984, Gejstlige 1280, Haandværkere 1067, ugifte Kvinder 800, Fattigforstandere 704, Pairs, Baroner og Sønner af Pairs 576, Embedsmænd 512 samt omtrent 3000 andre i gradevis aftagende Forhold, men omfattende enhver Stilling lige fra Kronen til Mechanikeren, Stenhuggeren og Thendet. Indflydelsen heraf har ikke været indskrænket til særlige Grevstaber, men er mærket næsten i alle. Det har medført en værdifuld Forsøgelse af smaa Jordbrugere i England og bragt hidtil forholdsvis uproduktive Landstrækninger under Paavirkning af den personlige Interesse og Intelligents af et stort Antal Personer, ved hvis Arbejde de bedste af disse Jorder ikke alene ere blevne nyttige for Veskidderne, men ere komne ind i Handelen og bidrage i deres

forbedrede Tilstand til at bære Landets og Kommunernes Skatter.

Mere end 2000 (engelske) Mile af offentlige Veje foruden de talrige private Veje ere paa Medejernes Bekostning blevne anlagte i Forbindelse med disse Opdyrkninger siden 1845. I Forbindelse dermed ere andre offentlige Arbejder blevne udførte, som Inddæmning og Regulering af Vandløb; Værdien af Jord overgivet til offentlig Brug paa Bekostning af Medejerne i Fællederne beløber sig til en Ottendel af Værdien af al den Jord, som er opdyrket.

Totalværdien af al udstykket øde Jord er anslaaet til 6,140,000 £. Værdien af den Del heraf, som er anvendt til offentlige Formaal (saasom Jord til Haver, Parke, offentlige Stenbrud, Brændsel, Skoler, Kirker, Begravelsespladser, offentlige Veje etc.), er bleven anslaaet til 282,140 £; hertil maa endnu regnes Udgifterne, tilvejebragte ved Paaligning eller ved Salg og anvendte til Anlæg af offentlige Veje etc., 473,500 £, udgjørende ialt 755,640 £. Sammenlignes denne Udgift med den ovennævnte Værdi af Jorden, sees det, at næsten en Ottendedel heraf er paa Foranledning af Kommissionerne og med Ejernes Samtykke anvendt til offentlige Formaal. Og saaledes er i Løbet af en Menneskealder en hel Provins bleven erhvervet og delt imellem et langt større Antal af mere forskjelligartede Jordejere, end der findes i nogen anden Provins i England. Værdifulde offentlige Veje ere anlagte og have aabnet mange ellers utilgængelige Lokalteter for Forretning og Fornøjelse. Arealer er forøget for Produktionen og i samme Grad for almen og lokal Beskatning. Et stort Antal af smaa Landejendomme er skabt, og Haver for Arbejdere ere, som det synes efter de landøkonomiske Beretninger, blevne udlagte i et større Omfang i Forhold til Jordens Udstrækning end ellers noget Steds i England.

Skjøndt den bedste Jord rimeligvis blev først inddragen, kan der dog neppe være Tvivl om, at der endnu er meget

af den Jord, der ikke er indhegnet, der med Fordel kunde komme under Indvirkning af den ny Lov, der, paa Grund af de forandrede Forhold siden 1845, tager mere Hensyn til Omegnens offentlige Interesser og særlig til stærkt befolkede Egne, men som ogsaa samtidig maa findes brugelig i mindre befolkede Distrikter til endnu i nogen betydelig Udstrækning at udvide Landets solide Resourser.

Arvefæste (copyhold tenure) paa Huse og Jord kan afløses ved Departementets Arvefæstekommission. For Arvefæstet hvedes tidligere et vist Arbejde til Lehnsejeren, nu derimod en Pengeafgift. Arvefæsterne paa Kronens Lehn fra gammel Tid erhvervede sig efterhaanden Ret til at blive opførte paa Lehnsrullen (the court roll) paa samme Vilkaar som deres Forgængere og bleve berettigede til at forlange en Kopi heraf, der, saalange Vilkaarene opfyldtes, gav dem en Ret til deres Ejendomme. Vilkaarene ere bestemte efter, hvad der er Sædvane i Lehnet og har faaet Hævd, og Ejendomsstjødets er simpelthen en Kopi af Lehnsrullen, autentiseret af Lehnsforvalteren. To Vilkaar ere væsentlige: først at Jorden er en Parcel af og beliggende i Lehnet og for det andet, at den i umindelig Tid er bleven overdragen eller har været overdragelig ved nævnte Kopi.

Den Lethed, hvormed et saadant Skjøde kan blive givet, er det eneste Fortrin, som dette Arvefæste besidder; Usikkerheden og Ubestemtheden i dets Pligtarbejde, Fæsteafgift, Hjemfaldsret, Indfæstning, Udvisning af Træ ere store Hindringer for ethvert Fremskridt. I 1841 søgte Lovgivningsmagten at fjerne disse Ulemper ved en Lov om Afløsning af Lehnsretten, og som forøvrigt søgte at lette Arvefæstes Obergang til Selvejendom, og dette blev udvidet og fortsat ved senere Love. Siden 1841 har der fundet 12,000 Afløsninger Sted, og dette fortsættes nu gennem Arvefæstekommissionen med gennemsnitlig 600 om Aaret. Desforuden ere mange

Afløsninger frivillig foretagne i alle Egne af Landet uden Kommissionens Mellemkomst blot med den Opmuntring, som Loven giver hertil. Men uagtet Antallet synes stort, saa udgjør det dog kun en moderat Del af det Hele, idet der findes Arvefæstegods paa ethvert Lehn, og meget er der endnu at gjøre, førend dette skadelige og hæmmende Ejendomsforhold helt har ophørt at eksistere. Arvefæstekommisjonen blev dannet i den Hensigt at saa Arvefæste gradvis ophævet og begyndte sin Virksomhed med at tilbyde Begunstigelser for frivillig Afløsning, efter hvilket den skulde gaa over til Tvangsforholdsregler. I Overensstemmelse hermed fik baade Godsejer og Arvefæster, efterat man i 12 Aar havde forsøgt det frivillige System, Ret til at kræve Afløsning, hvilket, i Forbindelse med at der i 1858 gaves yderligere Begunstigelser, ledede til en rask Fremgang i Afløsningen. Efter den nugældende Lov maa enten Godsejer eller Arvefæster (undtagen naar Fæstet ikke kan fornyses) ansøge Fæstekommisjonen om at befale Afløsning paa Vilkaar, som fastsættes af to Burderingsmænd, der udnævnes af begge Parter eller af deres Voldgiftsmand; i Tilfælde af, at den aarlige Værdi ikke overstiger 20 £, kan Burderingen ske ved en enkelt Mand, som bestikkes af den lokale Øvrighed.

Det er endnu langt fra, at Arvefæstet er afløst. Og saa længe en betydelig Del af Jorden, omfattende et overordentlig stort Antal af Ejendomme og Huse, endnu er underkastet Arvefæsteforpligtelser, enten bestemte eller vilkaarlige, saa som Fællesskab om Skove, under hvilket Fæsteren ikke kan hugge uden Godsejerens Tilladelse, og den sidste ikke uden den første Samtykke; fortrædelige Krav paa „heriots“*) og en Form af Kontrol, som er værre end fælles Ejendomsret — saa længe er der sat en stærk Brom for en fordelagtig Benyttelse af slig Ejendom, et Onde, der naturlig føles mest i

*) „Heriots“ er Udtrykket for den gamle Sædvane, at den bedste Hest, Stue, Ko eller lignende, som Fæsteren ejer ved sin Død, tilfalder Godsejeren. D. A.

stærkt befolkede Egne. Kommissionen har nu virket i 35 Aar, saa at der har været Tid nok til at forberede og fuldføre en total Afløsning, som oprindeligt forudsat af Parlamentet. Det bedste Middel til at naa hertil vilde være, at der blev fastsat en Aarrække, t. Ex. 30 Aar, i Løbet af hvilken alt Fæstegods skulde være overgaaet til Selvejendom. Den Ret, som begge Parter have til at forlange Afløsning, skulde blive bestaaende under den nævnte Periode, og Godsejerens isjænsfaldende Interesse i at benytte denne Lejlighed vilde hurtigt bringe Sagen til Ende.

Kommissionens Afdeling for Tiendevesen administrerer ogsaa Sager vedrørende Tiende til Kirkens Understøttelse.

X.

Gods tilhørende Kirken, Kronen og velgjørende Stiftelser.

Til de Love, som fulgte med Kristendommens Indførelse i Landet, hørte ogsaa det bibelske Princip at reservere en Tiendedel af Landets Produktion til Religionens Understøttelse. Tienden toges ikke alene af Høsten og Husdyrenes Produkter, men tillige af Nettofortjenesten ved Haandværk og Handel. Denne store Del af Landets Produktion deltes for over 1000 Aar siden i fire Parter: 1) til at vedligeholde Kirkebygninger, 2) til Fattigforsørgelse, 3) til Biskopperne og 4) til Sognegeistligheden. Paa Reformationstiden gik meget af Kirkens Jord over i Lægmands Hænder og forblev tiendefrit, og ad mange forskellige Veje er meget siden blevet frit for Tiende. Da Landet blev mere befolket, og dets eget Forbrug af Jordens Produkter blev vanskeligere at tilvejebringe, blev Tiendevesenet en stor Hindring for landøkonomisk Fremskridt, efter som mange vare uvillige til at gjøre Udlæg til Produktionens Forøgelse, naar andre, som ikke løb nogen Risiko og ikke toge Del i Arbejdet, havde Ret til at tage deres Part af Forøgelsen. For 40 Aar siden blev Tienden derfor fastsat en Gang for alle, og det bestemtes, at

den ikke længere skulde ydes *in natura*, men aarlig betales i Penge efter Gjennemsnitsprisen for de sidste 7 Aar.

Dette var en meget vigtig Forandring. Indtil den Tid var Kirkens Indtægter stegne med Jordens Ydelse, og den oprindelige Hensigt, at Kirkens materielle Midler skulde være i Forhold til Landets, var derved bleven fyldestgjort. Fra 1836 ophørte dette. Siden den Tid er den aarlige Afgift af Jorden i England stegen med 50 pr. Ct., og hele den Del heraf, som forud for 1836 vilde have tilhørt Kirken, have Godsejerne nu selv beholdt. En Tiendedel heraf alene vilde dog ikke paa nogen Maade repræsentere Kirkens Tab og Godsejernes Fordel; thi Tienden *in natura* vilde udgjøre meget mere end en Tiendedel af Afgiften af Agerlandet. I 1836 var Forholdet mellem Tiendens Pengeværdi og Afgiften af Jorden som 4 Millioner Pd. Sterl. til 33 Millioner. I 1876 beløb Tienden sig endnu til 4 Millioner, medens Afgiften var 50. Efter den gamle Regel vilde Kirkens aarlige Indtægter nu have været 2 Millioner større, end de ere. Ingen af Parterne havde ventet sig dette Resultat, da Loven udkom, thi i 20 Aar efter den Tid havde Afgiften af Jord i England endnu ikke forvundet det stærke Fald i Slutningen af Krigen 1815. Stigningen af Jordens Værdi begyndte først med den Udvikling af Industrien, som var en Følge af Frihandelspolitikken. Først da indsaaes det, at en Lov, der kun havde til Formaal at fremme Landbrugets Udvikling, blev Anledning til, at Samfundet, repræsenteret af Kirken, gradvis taber en Del af sin naturlige Arb. Følgerne heraf have særlig været til Fordel for de bedre Jorder, der ogsaa ere stegne mest i Værdi. Paa simple Jorder — koldt Ler og den tyndeste Kalk — har den forøgede Arbejdsløn i nogle exceptionelle Tilfælde medført en Dalen i Afgifterne, medens Tienden er forbleven uforandret. Godsejeren maa i saadanne Tilfælde bære Tabet, ligesom han i andre tager Fordelen.

I et Land som dette, hvor den stadig tiltagende Velstand medfører en Aftagen af de smaa Ejendomme, vilde en Absorption af Kirkens Ejendom blive et temmelig betydeligt Tab for de mindre paa Stedet boende Ejere. I ethvert Sogn er der en residerende Fordejer, der som Præst i Sognet modtager omtrent $\frac{1}{10}$ af sin aarlige Indtægt i Form af Bolig, Jord og Tiende, hvilket han anvender i Sognet, og hvorfor han er Præst for Rige og Fattige. Antallet af disse er omtrent 12,000 i England alene med en aarlig Gjennemsnitsindtægt af 300 Pbd. St. Da deres Indtægt ikke berøres af Spørgsmaalet om Afgift af Jord, staa de fuldt upartist overfor Godsejer og Forpagter, og de ere den fattige Befolknings naturlige Beskyttere. Hvis denne talrige Klasse fjernes, vilde der dermed stryges over en Fjerdedel af samtlige de Fordejere i England, som have mere end 200 Pbd. St. i aarlig Indtægt, og rimeligvis mere end en Fjerdedel af samtlige residerende Fordejere. Dette vilde, bortset fra det kirkelige Spørgsmaal, være en Forandring af saa stor social Betydning, at den nok kræver en omhyggelig Overvejelse.

Krongods. Ved Siden af Domænerne og Parkerne, som høre til det kongelige Slot i Windsor, og som udgjøre 14,000 Acres, besidder Kronen henimod 70,000 Acres Land i Kongeriget som Forpagtergaard, tilligemed Huse i London, Jord bortlejet til Bygning og betydelig mere end 10,000 Acres Skov. I de sidste 20 Aar ere disse store Ejendomme blevne forvaltede af to Kommissærer, under Finantsdepartementets Overtilsyn, med stor Indsigt og Omhu, og til den moderate Omkostning af mindre end 3 pr. Ct. af hele Indtægten. Den samlede Indtægt er stegen jævnt i nogle Aar og udgjør nu 469,000 Pbd. St. Der anvendes aarlig meget til Ejendommens Drift og Forbedring, men Overfludet, som nu aarlig betales til Skatkammeret, har oversteget og vil sandsynligvis blive ved at overstige Civillistens aarlige Beløb. Civillisten sikres Souverænen af Parlamentet ved Begyndelsen af hver Regeringstid til at afholde Omkostningerne ved den

Kongelige Husholdning, hvilken Fremgangsmaade er fortsat siden Revolutionen 1688. Overstudet af Kronens Arvegodse, som den Gang var ubestemt, bliver herefter indbetalt til Skatkammeret, og en bestemt Sum af 385,000 Pbd. St. bliver i Stedet herfor aarlig udbetalt til Dronningen til Hofhold og Husholdning. I de 40 Aar siden sidste Souverænsliste ere alle Udgifter herved, baade offentlige og private, stegne stærkt, men der er ikke af den Grund fremkommet nogen ny Forbring om at forøge Civillisten. Og da Krongodserne nu hde mere til Skatkammeret, end dette betaler til Dronningen, har man et mærkeligt og maaste enestaaende Exempel paa, at en stor Souveræns Husholdning og kongelige Værdighed ikke koste hendes Undersaatter noget.

Følgende interessante Enkeltheder vedrørende Krongodsets Forhold til de landøkonomiske Forpagtere skylder jeg Carlen af Powis:

Den gennemsnitlige Forpagtningsafgift paa Krongodserne er 32 s. 6 d. pr. Acre (= 39,86 Kroner pr. Td. Pbd.). Næsten det Hele er bortforpagtet i Gaarde af forskjellig Størrelse og paa 21 Aar ad Gangen, reserverende alle Træer og Underlag. Forpagteren skal bo paa Gaarden; dyrke Jorden i Overensstemmelse med de bedste Fremgangsmaader i Distriktet; i de 3 sidste Aar maa han ikke tage to Halmfrugter (white crops) efter hinanden, eller tage mere end een Kartoffelhøst paa samme Stykke Jord. Forpagteren har ved Fratrædelsen Ret til Halvdelen af det Beløb, som i det sidste Aar er anvendt til Lin-, Bomuldsfrø- og Kapskager konsumerede paa Gaarden, dog ikke til et Beløb udover Halvdelen af, hvad der gennemsnitlig er anvendt til disse Artikler i de sidste 3 Aar. Jagt og anden Sport er kun reserveret under ganske specielle Forhold. Nye Bygninger opføres og gamle forbedres; Dræning, Vejanlæg og andre Grundforbedringer udføres paa Kronens Bekostning. Forslag til Forpagtningens Fornyelse forelægges de Forpagtere, som man ønsker at beholde, 2 Aar før Forpagtningens Udløb.

Godser tilhørende velgjørende Stiftelser (Charity Estates). Værdien og Omfanget af herhenhørende Jord i England ere meget betydelige. Den samlede aarlige Afgift, inklusive Rentelaan og fastsatte aarlige Betalinger, overstiger 1,558,000 Pbd. St., hidrørende fra 524,000 Acres Land og Husene derpaa. Ved Siden deraf besidde disse Stiftelser i Statspapirer og lignende næsten 20,000,000 Pbd. St., givende en aarlig Indtægt af 640,000 Pbd. St. Den totale Indtægt er altsaa tæt ved 2,200,000 Pbd. St.

Denne store Ejendom besiddes af separate Stiftelser i alle Dele af Landet i et Antal anslaaet til omtrent 50,000, som ere administrerede af forskjellige Børgesorporationer, saasom Municipalraad, Præster, Kommunalembudsmand og i mange Tilfælde af, hvad der kan kaldes private Børgere, eller saadanne, som ikke forestaae Bestyrelsen i Kraft af nogen offentlig Bestilling. Disse ere ved Parlamentets Anordning stillede under Overtilsynet af et Regjerings-Departement, the Charity Commission, som aarlig afgiver Beretning til Parlamentet angaaende Administrationen af de Stiftelser, over hvilke det formaaer at føre Kontrol.

De vigtigste Formaal, for hvilke disse Institutioner bleve oprettede af Stifterne, ere Undervisning, Uddannelse og Befordring af Forældrelose, Legater for Gejstlige og Prædikanter, Kirkers Udfthjælp og Vedligeholdelse, Vedligeholdelse af Dissenters Forsamlingshuse og Løn til deres Præster, almene Sogneanliggender, Understøttelse af Fattighuse og Pensionater, Uddelinger af Gjenstande og Penge samt Hospitaller. Hvad der paa denne Maade er frivillig skjænket af velgjørende Personer i England udgjør mere end Halvdelen af, hvad Statskirken besidder. Lægges man hertil hele det Beløb, som aarlig ydes i de forenede Kongeriger til Understøttelse af Fattige og til Hjælp for Undervisningen, fremkommer en aarlig Ydelse i velgjørende Djemed, som er større end alle Omkostninger tilsammen ved Landets civile Administration.

Jeg slutter nu denne almindelige Oversigt over det engelske Landbrugs nuværende Standpunkt, som jeg af det kgl. Landbrugsfællesskabs Bestyrelsesraad er anmodet om at udarbejde — meget ufuldstændigt udført, frygter jeg, men dog med al den Omhu og Nøjagtighed, som lang Erfaring har stillet til min Naa-
 dighed. Jeg har søgt at fremstille i et klart Lys de karakteristiske Sider af vore forskellige Systemer, saaledes som de bestemmes af Jordbund og Klima, af Befolkningens Fremgang i Mængde og Velstand og dens stadig voksende Krav, af Landejendommenes Fordeling og det bestaaende Forhold mellem de Klasser, som ere beskæftigede med Jordens Dyrkning. Jeg har gaaet noget nærmere ind paa de særlige Forhold, som væsentlig bidrage til at gjøre vort Landbrug forskjelligt fra Kontinentets, for derved at lette en Sammenligning.
